

3198

491.99-5
S-26

1909

2010

491.99-5
S-26

Հ. Քաջազյան
(Գեորգիա Նիսիսի գրադարան)

491.542-5
S-26

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ

ՏԱՐՐԱԿԱՆ

13818

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԹԵՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆ, ԱՐՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ, ԶԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ
ՕՐԻՆԱԿՆԵՐՈՎ

16470

Դ Ի Ր Ք Ա

Կ Ա Ձ Մ Ե Յ

Մ. ՏԱՐԱԽԶԵԱՆ

425
121.ՏԱ

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼ
Տպարան Գէորգ Ս. Սանդիանցի
1909

36643 ա 4.

ՄԸ. Մայիսի 21-ին 1909-թ. 19-ին հունիսի 2-ին

425
121-ՏԱ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ.

ԽՕՍԲ, ԲԱՌ ԵՒ ՏԱՌ (ՀՆՁԻՒՆ)

§ 1. Խօսքը կազմված է բառերից.

Վարժույթիւն. Հաշիւ թէ իւրաքանչիւր խօսքում քանի բառ կայ:

Աշակերտը գրում է: Կատուն մուկ բռնեց: Հունը հաչում է աղքատի վրայ: Մի՞նե: Ահա եկաւ նոր տարի: Աշնանը ծառերի տերեւները թափւում են:

§ 2. Իւրաքանչիւր խօսքից յետոյ դրում է վերջապէտ: Վերջապէտից յետոյ գրում է մեծատառ (տես § 3):

Վարժույթիւն. Բաժանել մէկ խօսքը միւսից վերջապէտով. վերջապէտից յետոյ գնել մեծատառ: Հաւը կուտ է ուտում արագաղը կանչում է պառաւը մի այժ ունէր փայլուն արեւ արդէն մայր մտաւ աղւետը մի պարտէզ մտաւ յունիսը մեզ խոտ է տալիս մայիսին բացւում է վարդը:

§ 3. Իւրաքանչիւր բառ կազմված է մի կամ մի քանի հնչիւններից (ձայներից): Հնչիւններն ունեն իրանց նշանազոները (պատկեր), որոնք կոչւում են զիր կամ տառ: Հնչիւնները մենք արտասանում ենք, իսկ տառերը գրում:

Տառերը լինում են մեծատառ եւ փոքրատառ: Մեր (հայոց) լեզուն ունի հետեւեալ տառերը. Աա, Բբ, Դդ, Դդ, Եե, Զզ, Էէ, Ըը, Թթ, Ժժ, Իի, Լլ, Խխ, Ծծ, Կկ, Հհ, Ձձ, Ղղ, Ճճ, Մմ, Յյ, Նն, Ըը, Ոո, (ու) Չչ, Պպ, Ջջ, Ռռ, Սս, Վվ, Տտ, Բբ, Յյ, Իւ, Փփ, Քք, և, Օօ, Ֆֆ,

12002

2024-60

ՉԱՅՆԱՐԻՆԻ ԵՒ ԲԱՂԱՉԱՅՆ ՏԱՌԵՐ.

§ 4. Տառերը (հնչիւնները) լինում են ձայնաւոր եւ քաղաձայն:

Ձայնաւոր տառերն են. ա, ե, է, ի, ք, ու, ո, օ:
Քաղաձայն տառերն են. բ, գ, դ, զ, թ, ժ, լ, լւ, ծ, կ, հ, ձ, ղ, մ, յ, ն, շ, չ, պ, ջ, ու, ս, վ, տ, ր, ց, լ, փ, ք, ֆ:

§ Բացի այս ութը պարզ ձայնաւորներից, կան եւ երկրարքառներ, այ, օյ, եա, եօ, իւ

Վարժութիւն 1. Հետեւեալ ոտանաւորի բառերից նախ ջոկել ձայնաւորները եւ ապա բաղաձայնները:

- 1) Հաւը խօսեց երեք բերան.
—է՛յ քնածներ, ծուղրուղո՛ւ,
Բացեց կարմիր աղօթարան,
Ժամանակ է դարձնելու:
- 2) Չարն ու չարկամ մութ խաւարին
Խաւարն անցաւ չար ու վատ.
Աշխարհ լցեց լոյսն ու բարին,
Լոյսն ու բարին անարատ:
«Լուսաբեր»

Վարժութիւն 2. Հետեւեալ բառերի մէջ ջոկել երկբարբառները եւ տակը դիժ քաշել:

Այսօր, այծ, կայծ, խայթոց, յոյս, լոյս, դոյն, բոյն, սենեակ, կեանք, եօթը, արդեօք, իւր, առիւծ, հիւսիս, հրամայել, շոյել, լաւութիւն, սիւնեակ:

Վ Ա Ն Կ.

§ 5. Բառերը բաժանուում են մասերի կամ վանկերի: Վանկ կազմում է ձայնաւորը կամ երկրարքառը մենակ կամ քաղաձայնների հետ միասին: Բառի մէջ որքան ձայնաւոր տառ լինի, այնքան էլ վանկ կը լինի:

Բառերը նայած վանկերի թւին լինում են.

Միավանկ	Երկվանկ	Յոսկանկ եւ քաղմտական
սար,	աշուն	առաւօտ,
արտ,	գարուն,	ուսումնարան,
եզ,	ամառ,	երեկոյ,
էշ,	Սուրէն,	եկեղեցի,
շուն,	պարտէզ,	Արագած,
շիշ,	արօտ,	բարեգործութիւն,
տօն,	կարօտ,	Սրարատ,
ցօղ,	արօր,	մեծագործութիւն,
		մարդասիրութիւն,
		Աստուածասիրութիւն,
		աւազան
		գաւազանակիր
		հարեան

Վարժութիւն. Բաժանել վանկերի

Ա-րի դու ա-րի, քո գա-լըդ բա-րի,
Սիրուն նոր տարի նոր օրեր բեր մեզ:
Չին տուր սարերին, անձրե՛ք արտերին,
Կարկուտը՝ չարին. դով արե՛ր մեզ:
Անթուփ ծաղիկից, աններկ կարմրուկից,
Բարի ցաւերից ազատ պահիր մեզ:

Տ Ո Ղ Ա Դ Ա Ր 2

§ 6. Երբ տողի վերջում բառն ամբողջապէս չի տեղաւորում, բառի մի մասն տակի տողն ենք տանում—տողադարձ ենք անում: Մէկ տողից միւս տողը միայն ամբողջ վանկեր են տարում: Միավանկ բառերը չի կարելի տողադարձ անել:

Տողադարձի ժամանակ ը ձայնաւորը միշտ գրւում է, երբ տողի վերջումն է ընկնում, կամ տակի տողում մի վանկ է կազմում (դը-նել, կար-ծըր):

ՏԱՌԵՐԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Վ, Ո, Ի,

§ 7. Վ հնչիւնը երկու նշանագիր ունի վ, ւ. Բառի սկզբում օ ձայնաւորից առաջ դրւում է ո (օր. որ, ոչ, ոսկի):

§ 8. Վ գրում է բառասկզբում (օր. վան, վուշ.)
իսկ բառամիջում եւ բառավերջում գրում է ո-ից յետոյ
(օր. սովորել, ծով, կով):

Վարժութիւն. վարագ, վնաս, վրան, վարդան,
վահան, վէրք, վիրաւոր, ծով, կով, գով, կողով, բա-
լով, ժողով, տարով, արօտով, հովիւ, հովիտ, սովոր,
թոթովիլ, խորովիլ խորոված, խոովել:

Ծանօթ. վ գրում է բառամիջում բարդ բառերի (տես §.)
մէջ, երբ երկրորդ բառը վ-ով էս սկսւում:

վարժ. Մսավաճառ, թիավար, գօրավար, հաստա-
վիդ, ձրիավարժ, ջրվէժ:

§ 9. ւ գրում է բառամիջում եւ բառավերջում ծայ-
նատրններից (բացի ո-ից. ինչո՞ւ) առաջ եւ յետոյ:

Վարժութիւն. նաւ, կաւ, հաւ, կաքաւ, պառաւ,
աւազ, նաւակ, աւազան, թիւ, անիւ, հաշիւ, տաւիդ,
նւէր,*) պատւէր, հրաւէր, սեւ, թեւ, արեւ, Սեան, Ղեոնդ,
թագաւոր, գօրաւոր, թեաւոր, ունեոր, ալեոր, կարեոր:
Հա՛քը ելա՛ք թառը. Ար՛քը մտա՛ք ամպի ետ՛ք: Ան-
ձր՛ք, անձր՛ք ցած արի: Ղ՛ոնդը եր՛անցի է: Պապս
ալ՛որ ծերունի է: Զա՛քներ չարդ է սիրում: Մէկ ծագ-
կո՛ք գարուն չի գայ: Ազոա՛քը եւ ազա՛նին թռչուն-
ներ են:

§ 10. Բառասկզբում օ ծայնատրից առաջ երբ լսում
է վ, գրում է ո:

Վարժութիւն. որ, ոտ, ոչ, որս, ոչինչ, ող, ոսկի,
ոխ, ոչխար, որբ, որսկան: Չսկանը մի բաջ չբսարդ էր:
Չսկին ազնի՛ք մետաղ է: Չխարը չրոճում է: Վա-
հանը մի չրբ տղայ էր: Կատուն մուկ է չրսում: Վա-
սակի չար ցա՛ում էր:

*) Ոմանք ձայնաւոր տառերից առաջ գրում են ոչ թէ ւ,
այլ ու. նրանք գրում են Աստուած, նուէր, պատուէր, առ-
ուակ, օրուայ:

ԹԵՂԵԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.

Արծի՛քը թռա՛. նա՛ք լողում էր ծո՛ւի երեսին:
Կա՛ից սմաններ են շինում: Ոսկանը թիա՛արում
է նա՛ակը: Ար՛քը մտա՛ ամպի՛ ետ՛ք: Դա՛թի
ա՛նակը կորա՛. Կո՛քը եկա՛ տա՛արից: Ս՛-
օրին էլ ս՛ շոր է հարկա՛որ: Հա՛քը, ազա՛նին եւ ազ-
ոա՛քը թռչուններ են: Մսա՛աճառ Վահանը առա՛օտ
Չաղ շուկայ գուրս եկա՛. Անուշա՛անը Չսկի մա-
տանի գտա՛: Տար՛այ մէջ իննը ամիս ենք սո՛ո-
րում: Այսօր շատ գո՛ էր: Երեկոյեան հո՛ո՛ չար-
դանը դաշտ գուրս ելա՛: Չարդը հոտա՛ետ ծաղիկ
է: Եր՛անը գին՛ետ այգիներ ունի: Ազ՛էսը մի այ-
գի մտաւ: Զա՛էներ Չաղ չեր կացա՛ հագա՛ շո-
րերը եւ շտապո՛ գնաց առ՛ի ամբ լ՛աց՛ելու:
Ամառ՛այ փուշը, ձմեռ՛այ նուշը: Մեր գիւղի մօտ
մի ջր՛էժ կայ:

ԽԵՂԵՑԻ ԱԳՈՒՄ.

Ազոա՛քը ծարա՛ էր: Նա շատ դէս ու դէն ընկա՛
եւ չերջապէս դաշտում տեսա՛ մի կճուճ, չրի մէջը
ջուր կար. բայց ջուրն այնքան սակա՛ (քիչ) էր, որ
ազոա՛քը չէր հասնում: Նա մանր քարեր ժողո՛եց եւ
կճուճի մէջ ամեց. այդպիսո՛ ջուրն այնքան բարձրա-
ցա՛ չր նա խմեց եւ թռա՛, հեռացա՛:

Յ-Ն ԲԱՌԱՎԵՐՋՈՒՄ.

§ 10. Երբ բառը վերջանում է ա-ով, ա-ից յետոյ
գրում է յ տառը, որը չի կարդացում:

Վարժութիւն. 1. Զուկայ, չուխայ, գուլպայ, քու-
լայ, լուլայ, ընծայ, բահանայ փեսայ, ներկայ, վկայ, ծա-
ռայ, սպայ վերայ, շղթայ, արբայ, եկայ, տեսայ:

Վարժութիւն 2. Հայրս կաթսա՝ գնեց: Մայրս
զաթա՝ թխեց: Ես մի շղթա՝ ընծա՝ ստացա՝:
Գայլն աճալ օրը կուրախանա՝: Ով որ փրանա՝, շու-
տով չքանա՝, Ես մի քահանա՝ տեսա՝: Մինչև տղան
չը լա՝, մայրը նրան ծիծ չի տա՝: Մեր ծառա՝
Վարդս մի հսկա՝ է: Ես մի սպա՝ տեսա՝, որ լու-
մայ (փող) էր բաժանում զինուորներին: Արամը սիրուն
երեխա՝ է:

Վարժութիւն. 3. 2մեռա՝ մի պարզրկա՝ գիշեր
էր. Ես դուրս եկա՝ փողոց, սկսա՝ սահել սառուցի
վրա՝, ոտքս սայլթակեց, Ես վայր ընկա՝, ոտքս վը-
նաւեց. մի կերպ տուն հասա՝, մի շաբաթ տանը
պառկեցա՝, հազիւ առողջացա՝:

Տիգրանիկս գուլպա՝ չունի: Գարրիէլս չուխա՝
չունի: Մեր տան պատից մի մեծ խալիչա՝ է կախած:
Ես թաժա՝ հաց կերա՝: Միամսեա՝ մանուկը առամ-
ներ չի ունենա՝: Գիւղացիք բնչա՝ են պատրաստում:
Ես անլա՝ դուրս եկա՝ շուկա՝, Ծառի վրայ նստած
էր աղանին. տեսա՝ նրան, մօտեցա՝ և կամեցա՝
բռնել, բայց չը կարողացա՝: Կարկուտը աճխնա՝
փչացրեց արտերը: Մենք տպրում ենք ծովափնեա՝
բաղաբում:

Ծանօթ. հայ, վայ, հայ, չայ, մակբայ, հարայ, բառերում
յ-ն կարդացւում է:

§ 12. Ա-ով վերջացող յատուկ անունները (մարդ-
կանց, քաղաքների, գետերի. լճերի) յ տառը չեն ըն-
դունում: յ-ն չեն ընդունում նաեւ հրաման ցոյց տուող
բառերը:

Վարժութիւն 1. Աննա, Եւա, Սառա, Սինա, Գինա,
Արա, Յուդա, Եղիա, Երեմիա, Լիա, Ասիա, Եւրոպա,
Իտալիա, Գերմանիա:

Վարժութիւն 2. Ասա՝, արա՝, գնա՝, խաղա՝, ժպտա՝,
կարդա՝, լա՝, հաւատա՝:

յ չեն ընդունում նաեւ հետեւեալ բառերը. Սա, դա,
նա, սրա, դրա, նրա, սոցա, դոցա, նոցա, հա՝, ահա,
ապա, հապա, հիմա:

Թեւ. ևւ արտ. Աննա, գնա՝ մայրիկին ասա՝, որ
տուն պայ: Բանդ արա՝, յետոյ խաղա՝: Արա, դասդ կար-
դա՝: Եղիա, մի ժպտա՝: Եւա, գնա՝ նրա մօտ: Սա ինչ
բան է. Հիմա Ես տեսայ նրա գիրքը: Ահա Ես եկայ:
Հիմա նա ինչ է շինում: Մասիս սարից դուրս է դա-
լիս Գինա գետը: Մովսէս բարձրացաւ Սինա սարը: Եղ-
բոյրս Մոսկւա է գնալու: Երկրի հինգ գլխաւոր մա-
սերն են. Ասիա, Եւրոպա, Աֆրիկա, Ամերիկա և Աս-
տրալիա:

§ 13. Բառավերջում ո-ից յետոյ գրվում է յ, որը չի
կարդացւում:

Վարժութիւն 1. Արգոյ, դշտոյ, յետոյ, երեկոյ, ի
մօտոյ, հաճոյ, Մշոյ, Սասնոյ, Կարնոյ, սիրոյ:

Թեւ. ևւ արտ. Ճաշից յետո՝ Ես պարտէզ ելայ,
երեկո՝ էր, երբ դարձայ տուն: Ես ի մօտո՝ ճանա-
չում եմ նրա քրոջը. նա մի հեղաբարո՝ աղջիկ է: Մեր
եկեղեցին շինւած է կոփածո՝ քարից: Ես դուրս եկայ
անտառ. իմ առաջ բացւեց ակնհաճո՝ տեսարան:
Մշ՝ դաշտից հարաւ ձգւում են Սասն՝ լեռները:

Այո, քո, կեցո, բառերը յ չեն ընդունում:

Օ-ի ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ.

§ 14. Բառամիջում օ նշիւնը երկու նշանագիր ունի
օ և ո: Աւելի շատ գործ է ածւում ո, աւելի քիչ՝ օ:

Օ գրւում է բառասկզբում երբ օ է լսւում:

Վարժութիւն. Օր, օդ, օձ, օրավար, օգուտ, օրօ-

բոց, օրհնել, օգոստոս, այս-օր, կէս-օր, վառ-օդ, ան-
օրէն, ոսկէ-զօծ:

Ծանօթ. Հետեւալ բառերի սկզբում թէև լսուած է օ, բայց
գրւում է ո. այդ բառերն են. ով, ովսաննա, ովկիանոս,
ովազիս, Ովսէ:

Օ-ն ԲԱՌԱՄԻՋՈՒՄ.

Վարժ. 1. Ակօս, ամօթ, անօթի, արօր, աղօթք,
աղօտ, անօթ, արօտ, առաւօտ:

Զաւէնը առաւ×տեան գուրս եկաւ ար×տ: Գիւ-
ղացին վարում է ար×րով: Մայրս աղ×տ լուսով ա-
ղ×թում էր: Վարդանը ան×թի էր: Եկեղեցում ար-
ծաթէ ան×թներ կան: Մենք ար×րով խոր աղ×սներ
փորեցինք հողի մէջ:

Լրացնել հետեւալ բառերը աղ×սել, անամ×թ, ա-
ղ×թարան, աղ×թել, թնդան×թ:

Վարժ. 2. Բօթ, գործօն, եղբօր, գրօսնիլ, թօթա-
փել, թօշնել, գօտի, գրօշակ, եօթն, գօրք, թօն:

Արամը եղբ×ր գ×տին կապած պարակգ գնաց:
Լեր գու մանուկ գործ×ն և ժիր: Մենք ե×թն օր գիւ-
ղում մնացինք: Այս×ր թ×ն եկաւ: Ծագիկները թ×շ-
նել են: Մեղուն թ×թափեց վրայի փոշին: Զ×րքը
անցաւ մեր փողոցով: Այս×ր մեր քաղաքը զարգարւած
էր զբ×շակներով: Ես զբ×սնում էի եղբ×րս հետ:

Լրացնել հետեւալ բառերը. գ×րավար, գ×րուոր,
գ×րութիւն, գ×րահանգէս, գր×շ, գր×սանք:

Վարժ. 3. Լօշ, խօսք, ծղօտ, կրօն, խելօք, ծա-
նօթ, կարօտ. կօշիկ:

ԹԵԼԱՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

Մայրս այս×ր 1×2 էր թխում: Մենք վաղը գնա-
լու ենք մեր ծան×թի տունը: Կար×տ ենք տեսքիդ
աննման դարուն: Սուրէնը նոր կ×շիկ էր հագել: Թըռ-
շունը ծղ×տ էր տանում իւր բունը: Խել×քները լսում
են մեծերի խ×սքերը: Մենք այս×ր կր×նի դաս ունէինք:

Լրացնել հետեւալ բառերը. Ստախ×ս, պարգա-խ×ս,
ծան×թութիւն, շատախ×ս, անծան×թ, կ×շկակար:

Վարժ. 4. Հօտ, հօր, զօղանջիլ, մօտ, հօտաղ, հօր-
մօր, ճօճ, մօրուր:

Կարապետը իմ հ×րեղբ×ր հ×տաղն է: Առաւ×-
տեան զ×ղանջում էին զանգերը: Տրդատը հգ×ր թա-
զաւոր էր: Ոչխարների հ×տը արածում է զաշտում:
Մ×րս մ×տ ծան×թներ կային: Նրա մ×րուքը սև է:
Անտառի խորքում մի ճ×ճ կար կապած:

Լրացնել հետեւալ բառերը. մ×տիկ, մ×տակայ, ճ×-
ճիւն, ճ×ճանակ, զ×ղանջիւն:

Վարժ. 5. Յօժար, յօրանջիլ, նօսր, պաշտօն, Պօ-
ղոս, յօնք, նարօտ, շօշափել, պոօշ:

Պ×ղոսը մ×րեղբ×րս մ×տ պաշտ×ն ունէր: Նա
յ×ժար կամրով թողեց իր պաշտ×նը: Գուրդէնը կր×նի
դասին յ×րանջում էր: Պ×ղոսի պա×շները ուռել էին:
Նա յ×նքերը կիտած նստած էր տանը: Բողկի ն×սրն
է լաւը: Մանկան վզին նար×տ կապեցին: Մտոներով
մենք շ×շափում ենք:

Լրացնել հետեւալ բառերը. յ×ժարիլ, յ×ժարութիւն,
պաշտ×նեայ, անպաշտ×ն, շ×շափիլիք:

Վարժ. 6. Սօսափին, տօն, քօղ, Տօրոս, տօթ, ցօղ, Տարօն, օրօրոց:

ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

Տիրամ~~×~~ը տ~~×~~նին դ~~×~~ղանջում էին գանգերը: Անտառում լսում էր տերևների ս~~×~~ափինը: Ծաղիկները տ~~×~~թից թ~~×~~շնել էին: Մարիամի օր~~×~~ըոցը ք~~×~~ղով է ծածկւած: Սօսին զբ~~×~~սնում է ց~~×~~ղապատ դաշտում: Լրացնել հետեհալ բառերը. տ~~×~~նել, տ~~×~~նական, ք~~×~~ղարկել, ց~~×~~ղել, տ~~×~~նավաճառ:

Ծանօթ. Հօտ—ոչխարների, հօր—հայրական,
հոտ—ծաղիկների, հոր—ջրհոր:

Է-ի ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ.

§ 14 Է հնչինը քառամիջում՝ երկու նշանագիր ունի. է, ե: Մեծ մասամբ գործ է ածում ե աւելի քիչ՝ է:

Է գրում է քառի սկզբում եւ վերջում երբ է է լսում:

Վարժութիւն. Թէ, եթէ, չէ, էս, էդ, էշ, ափսէ, Մանասէ, Նղիշէ, Հեղինէ, բազէ, բարէ, փայտէ, ոսկէ, արծաթէ, պողպատէ:

Թող փշ~~×~~ քամին պաղ-պաղ երեսիս: Թող լո~~×~~ մունջը: Թող որսդ արի քաջասիրտ բազ~~×~~, քս երզը զուց~~×~~ իմ որդին կուղ~~×~~: Եկեղեցում ոսկ~~×~~ ե արծաթ~~×~~ անօթներ կան: Ծանօթս բար~~×~~ տներ ունի: Գիւղացիք ապրում են փայտ~~×~~ տներում: Քրոջս անուններն են Գայան~~×~~ ե Հռիփսիմ~~×~~:

§ 15. Է-ով գրում են (քառամիջում) այն բառերը երբ քառի ածման (փոփոխման) ժամանակ է-ն փոխւում է ի-ի:

Վարժ. Բառերը փոփոխել այնպէս, որ է-ն ի դառնայ:

Պարտէզ—պարտիզի, կէս—, զէն—, վրէժ—վրիժառու, սէր—սիրել, սիրոյ, մէջ—, նւէր—, քէն—քինախնդիր տէր—տիրոջ, անէծք—, պատուէր—, դէպք—դիպած:

§ 16. Է, գրում է հետեւեալ վերջաւորութիւնների մէջ, պէս, սէր, շէն:

Վարժ. 1. Էյսպէս, այնպէս, վերջապէս, իսկապէս, ջանասէր, ընկերասէր, մարդասէր, աշխատասէր, քարաշէն, փայտաշէն. նորաշէն:

ԹԵԼԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

Վերջապ~~×~~ս եկաւ գարունը. ջանաս~~×~~ը գիւղացին արօտ դուրս եկաւ: Չարաս~~×~~ը մարդիկ երգ չեն սիրում: Նւարդը մի աշխատաս~~×~~ը աղջիկ էր: Հայկաշ~~×~~ն գիւղը գտնւում է Վանայ գաւառում: Քաղաքացիք ապրում են քարաշ~~×~~ն, իսկ գիւղացիք՝ փայտաշ~~×~~ն տներում: Մեր գաւառը լի է բարեշ~~×~~ն գիւղերով: Վարդաշ~~×~~ն գիւղից ոչ հեռու ձգւում են գեղաշ~~×~~ն լեռներ:

Լրացնել հետեւեալ բառերը. սոյնպ~~×~~ս, հիմնապ~~×~~ս, տնաս~~×~~ը, հայաս~~×~~ը, վատաս~~×~~ը, տնաշ~~×~~ն, անշ~~×~~ն:

§ 17. Է գրում է հետեւեալ վերջաւորութիւնների մէջ. օրէն, եղէն, աւէտ, երէն:

Վարժ, Հայերէն, անօրէն, մսեղէն, խոտաւէտ, բուսերէն, մեղմօրէն, բուսեղէն, ծաղկաւէտ, յունարէն, խրստօրէն, հրեղէն, հոտաւէտ:

Ոչխարների հօտը արածում էր կանաչաւ~~×~~տ արօտներում: Մրգեղ~~×~~նը մեր քաղաքում էժան է: Մեր այգում շատ մրգաւ~~×~~տ ծառեր կան: Մենք ալօր ճաշին մսեղ~~×~~ն ե իւղեղ~~×~~ն կերակուրներ կերանք: Վարդը հօտաւ~~×~~տ ծաղիկ է: Երեանը այգեւ~~×~~տ քաղաք է: Նրա

այգիները գինեւ~~տ~~ են: Ամառը առատօր~~ն~~ բաշխում է իր պարգևները: Անօր~~ն~~ մարդիկ քիչ կան:

Լրացնել հետեւալ բառերը. Թուրքեր~~ն~~, զերմանե-
ր~~ն~~ բրգեղ~~ն~~, սիպտակեղ~~ն~~, ոսկեղ~~ն~~, երկաթե-
ղ~~ն~~, հիւթաւ~~տ~~, ծաղկաւ~~տ~~:

§ 18. Է-ով գրում են յատուկ (մարդկանց) անուն-
ները էն, էս, էլ վերջատրութիւններով:

Վարժ. ներսէս, Զաւէն, Զարէլ, Յովսէփ
Յովհաննէս, Խորէն, Միքայէլ, Յարէթ
Վարդգէս, Սուրէն, Սաղաթէլ, Նազարէթ

Կայ~~ն~~ը Ար~~ւ~~ին շէր սիրում: Յովհանն~~ն~~օր հրե-
ղ~~ն~~ ձի ունէր: Մովս~~ս~~ը բարձրացաւ Սինա սարը:
Արս~~ս~~ը և Ռուբ~~ն~~ը ընկերներ էին: Երիտտակ~~ս~~ը և
Վրթան~~ն~~օր եղբայրներ էին: Միքայ~~լ~~ն ու Գաբրի~~լ~~ը
գնում են ուրումնարան: Արտաշ~~ս~~ը ջանաս~~ս~~ը աշա-
կերտ է:

§ 19. Է-ով գրում են գործողութիւն ցոյց տաող
բառերը էք, էր, վերջատրութիւններով:

Վարժ. Ասացէք, գնացէք, առէք, ունէր, կ'ուտէր,
կը գրէր:

Դէհ, քաշեց~~ք~~ սիրուն եղներ առաջ տար~~ք~~ ա-
րօրը: Զարկեց~~ք~~ գարբիներ կռանը սալին: Խոր~~ն~~ը
փայտաշ~~ն~~ ձի ուն~~ն~~: Եթէ Հեղին~~ն~~ ջանաս~~ս~~ը լի-
ն~~ն~~օր, մայրը նրան խաղալիք կընծայ~~ք~~: Գաց~~ք~~, տե-
ս~~ք~~ մի է կերել գէժ: Առ~~ք~~, կեր~~ք~~ այս է իմ մարմինը:

Է-ով ԳՐԻՈՂ ԲԵՌԵՐ.

ԹԵՂԵԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1. Աղ~~ս~~ը մի պարա~~ս~~ մաաւ: Կայ~~ն~~ը զ~~ս~~ուղ~~ն~~

էր թափառում: Գոմ~~ն~~ը արածում էր արօտում: Բը-
գ~~ն~~ը բզզում է: Մենք կ~~ս~~ օրին արեակ~~ն~~ը եղանք:
Յովհաննէսը նստած էր զ~~ն~~ի տակ: Մեր եկեղեցու
դմբ~~ն~~ թը բարձր է: Իմ զ~~մ~~ նստած էր Չահ~~ն~~ը: Առ-
պար~~ս~~ը ջանաս~~ս~~ը ինն է: Կայ~~ն~~ը Ար~~ւ~~ի զ~~մ~~ խ~~թ~~
ուն~~ն~~: Նա իր վր~~թ~~ը լուծեց նրանից: Ես վախենում
եմ ան~~ն~~ ծըրից: Մեր տանը հրաւ~~ր~~ը կար:

2. Այսօր մեր դպրոցում հանգ~~ս~~ կար: Ազգաւր
լ~~ն~~ի հոտ էր առել: Սուր~~ն~~ը ծառերից խ~~թ~~ էր հա-
ւաքում: Արս~~ս~~ը և Խոր~~ն~~ը վ~~զ~~ էին խաղում. նրան
վ~~ն~~ի բռնեցին: Մեր դասատան պատից մի քարտ~~ն~~
էր կախած: Տղ~~ն~~ Միքայ~~լ~~ը ք~~ն~~ ուն~~ն~~ իր դրացու
զ~~մ~~: Գուրգ~~ն~~ը վ~~ր~~ը ունէր ոտին: Զար~~ն~~ը երկար
փ~~ն~~ ունի: Յոր~~ն~~ի առաջ ամենքը հաւասար են: Երու-
սաղ~~մ~~ից ոչ հեռու գտնւում է Նազար~~թ~~ քաղաքը:

3. Մեր ապաւ~~ն~~ը (յոյս) Աստուած է: Խոր անտա-
ռի մ~~ն~~ մ~~կ~~ հր~~ն~~ էր ապրում: Գայլը թափառում
է եղ~~ն~~ների մէջ: Տեսայ խլ~~ն~~ը, որ բաբձրանում էր
ծառը: Սպաները զ~~ն~~ը են կրում: Այսօր մեր դպրո-
ցում աղ~~տ~~ի զ~~պ~~ը պատահեց: Այ տղայ զ~~ն~~ու-
թիւն մի անի:

§ 20. Է-ով գրում են և հետեւալ բառերը. հէր
(հայր), մէր, ախպէր, մէրի (մայրի) սարէն, տնէն դռնէն,
գիւղէ, օրէօր, ամսէամիս, տնէտուն, պատէպատ, քարէ-
քար, դռնէդուռ, ժայռ, — ժէռ, գայլ — գէլ:

Ե-ի ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ.

§ 21. Ե ծայնատրը իր ըուն հեշինը (յէ) պահում
է բառի սկզբում, իսկ բառամիջում արտասանում է
իւրօրէն է:

Վարժ. Եղ, եղբայր, երգ, երգիչ, երազ, եթէ, եկե-
ղեցի, աշակերտ, ձերունի, խելօր, երեկոյ, մեր, երեք,
ղեղին, ներկել:

§ 22. Ե-ով գրւում են բառամիջում և այն բառերը որոնք վերջանում են պետ, ենի, եղ. յոգնակիի նշաններ—եր, ներ, և գործողութիւն ցոյց տուող բառերը, որոնք վերջանում են ել, եցի, եցիր, եց:

Վարժ. Վարպետ, Կարապետ, խմբապետ, գնդապետ, ուռենի, խնձորենի, բալենի, մայրենի զօրեղ, ուժեղ, համեղ, խմել, խմեցի, խմեցիր, խմեց, բաժանել, բաժանեցի, բաժանեցիր, բաժանեց, գնել, գնեցի, գնեցիր, գնեց:

Ծառ—ծառեր, ծաղիկ—ծաղիկներ, գերան—գերան-
ւեր, սար—, քաղաք—, դարուն—, երգ—, դաշտ—,
թռչուն—:

Ը-ի ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԵՐ.

§ 23. Ը ձայնատուրը գրւում է քառասկզբում եւ քա-
ռավերջում, իսկ քառամիջում սովորաբար չի գրւում:

Վարժ. Ընծայ, ընկեր, ընտանի, ընկոյզ, ընկուզենի,
ընձիւղ, շունը, տասը, սարը, ծիտը, ծառը, Աշխէնը,
Արտաշէսը, Արէլը:

Տնակ, բնակարան, խրճիթ, տխուր, բլիթ, լրագիր:

§ 24. Սկ, սպ, ստ, սթ, շտ, զք, զգ, քաղաձայնե-
րով սկսող բառերից առաջ լսւում է ք, քայց չի գրւում:

Վարժ. Սկեսուր, սպաս, սպայ, ստակ (փող), սթափ-
ւել, շտապել, զքօսնել, զգալ: Ես սպասում էի, որ Ստե-
փանը գար և միասին գնայինք զքօսնելու: Ծառան սպա-
նեց իր տիրոջը և շտապով փախաւ, Հայրս սպայի առ-
տիճան ունի: Մարդս հինգ արտաքին զգայարանք ունի:

§ 25. Բարդ բառերի (տես §) մէջ, երբ քարդու-
թեան երկրորդ մասը ք-ով է սկսւում, ք-ն գրւում է:

Վարժ. Դասընկեր, խաղընկեր, նորընծայ, սրըն-
թաց, հիւրընկալ, հատընտիր:

Վագգէնը իմ դաս-նկերն է, Գնացքը ճեպ-նթաց
անցաւ մեր առաջից:

§ 26. Ը-ն քառամիջում գրւում է, երբ քառամիջումը
ժամանակ ք ձայնատուրը ընկնում է տողի վերջում, կամ
տակի տողում մի վանկ է կազմում:

§ 27. Բաղաձայն տառերը ունին իրանց յատուկ
հնչիւնները, որոնք տառի պարզ են հնչւում երկու ձայ-
նատուրի մէջ:

Կան մի քանի քաղաձայններ, որոնք նման հնչիւն,
ունին դրանք են. բ, պ, փ, կ, զ, ք, դ, տ, թ, ձ, ց, ծ,
ջ, ճ, չ, խ, զ, ր, ո:

Երբ բառը վերջանում է այդ բաղաձայներով, որոնք
այնքան էլ պարզ չեն հնչւում, պէտք է բառը փոփոխել
այնպէս, որ այդ բաղաձայններից յետոյ ձայնաւորներ
լսւին:

Վարժութիւն 1.

Բաղ—բաղի, վարդ—, ծառ—, օձ—, կանաչ—,
ձաղ—, զարդ—, դարտ—, լուծ—, տանձ—,
թաթ—, խաղ—, կաւիճ—, քաջ—, ճանճ—

Վարժ. 2. Հետեւալ բառերը փոփոխել այնպէս, որ կառ-
կածելի բաղաձայնից յետոյ ձայնաւոր լսւի: Գործ, փորձ,
ճիւղ, գիւղ, լանջ, տուփ, կարթ, մարդ, կամաց, ձեռք,
կշեռք, պող, ձուկ, ճանապարհ, խոնարհ, ծանօթ, ա-
նօթ, ուրազ, թարաք, փափախ, առողջ, վերջ, բարձ,
սագ, խեղճ, սղր, որսորդ, շոգ, թագ, թերթ, կեղծ,
սարգ, խարխիս, խուրձ, ճեղք:

ԲՈՒՂՈՐ ԱՆՑԱԾՆԵՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆ.

Թելաղը, եւ արտազը. 1. Խորամանկ աղ-սը
մի պարտ-գ մտա-. հիւթ-տ պտուղները կախ-
-ած էին ծառերից. նա շատ դ-սուղ-ն ընկա-,
բայց ձեռը -չինչ չընկա-. Արամ, Աշխ-ն, Վար-

1004
16491

20241-60

դան, խ~~ը~~էն գնանք. տեսնենք հա~~ւ~~երն ո՛ր են: Երբոր
լեզուս բաց~~եցա~~, ազատ խ~~ս~~իլ սո~~ւ~~րեց~~եց~~, բարի
մ~~ի~~րս ձեռքի տակ, զրեւ կարգալն սկսա~~ւ~~:

2. Ա Ր ~~Ք~~

Ար~~ք~~. ար~~ք~~, եկ, եկ, զիզի բարին ~~ք~~եր եկ,
Ս~~ք~~-ս~~ք~~ ամպեր հեռաց~~ք~~, ար~~ք~~ին ճամպա~~ք~~ տ~~ք~~~~ք~~ր
Թող~~ք~~ գա~~ք~~ գա մեզ մ~~ք~~տ. նր~~ք~~ լոյսին ենք կար~~ք~~տ.
Կարմիր ար~~ք~~, եկ, եկ, նախշուն բարին ~~ք~~եր եկ.
Ար~~ք~~ն յաղթեց ամպերին, շողը ձգեց սարերին.
Զիզի քարը, տես, տես, պսպղում է ~~ք~~սկու պ~~ք~~ս:
Սիրուն ար~~ք~~ միշտ եկ, զի զի բարին վեր եկ:

3. Ո Ր Բ Ի Կ

Փայլուն ար~~ք~~ը արդ~~ք~~ն մայր մտա~~ք~~
Լուսինն էլ ~~ք~~աղուց գնաց, թաք կացա~~ք~~,
Գիշեր~~ք~~ա~~ք~~ մութը աշխարհս պատեց,
Եւ աշնանային ցուրտ քամին փչեց:
Ամեն մարդ քաշ~~ք~~եց իւր տունը մտա~~ք~~
Ամեն երեխ~~ք~~ մ~~ք~~ր գիրկն ընկա~~ք~~
Միայն մի խեղճ ~~ք~~րք, ~~ք~~ր չուն~~ք~~ը հայր, մայր,
~~ք~~տքերը բոբիկ, տկուր ու քաղցած,
Մի տան պատի տակ մնաց կուշ եկած:
Բարի տանտ~~ք~~րը ~~ք~~եր~~ք~~ից նայեց
Մեր թշ~~ք~~առ ~~ք~~րքին ներս հրաւիրեց.
Ե~~ք~~ այնուհետ~~ք~~ տարաբախտ տղան,
Ուն~~ք~~ը իւր համար տ~~ք~~ր ու տիրական:

4. ԳԱՌՆԵՐՆ ՈՒ ԳԼՅԼԸ.

~~Ք~~շխարների հ~~ք~~տը արածում էր անտառի մ~~ք~~տ.
Ծաղկ~~ք~~~~ք~~տու կանաչա~~ք~~~~ք~~տ ար~~ք~~տում: Փչում էր մեղմ

հո~~ք~~իկը, լսում էր ծառ~~ք~~ի ո~~ք~~սափւնը: Օղը լց~~ք~~ած
էր ծաղիկների անուշ հ~~ք~~տով: Երկու զառ հեռացել
էին հ~~ք~~տից և ուրախ-զ~~ք~~արթ խաղում էին հիւթա~~ք~~~~ք~~տ
կանաչների մ~~ք~~ջ:

— Զարոթին մի ան~~ք~~ք, գառնուկներ, — ասաց մի
պառա~~ք~~ ~~ք~~շխար. — կարող է մի փորձանք պատահ~~ք~~լ:

— Ոշխարը սուտ է խ~~ք~~սում, — թփ~~ք~~ի միջից ձայն
տու~~ք~~ց գայլը. — նա պառա~~ք~~ է և չի կարող ձեզ պ~~ք~~ս
խաղալ ու թռչկոտ~~ք~~լ. զր~~ք~~ համար էլ նախանձում
է ձեզ: Որքան ուզում էք վազվեցեց~~ք~~ ու զ~~ք~~արճաց~~ք~~ք
այս զեղեցիկ ար~~ք~~տներում:

Յիմար գառն~~ք~~ն էլ այդպ~~ք~~ս արին. նրանք թո-
ղին. հեռացան հ~~ք~~տից: Գայլը յափշտակ~~ք~~ց նրանց,
տարա~~ք~~ անտառ ու անուշ արա~~ք~~:

5. Օ Ր Օ Ր Ո Յ Ի Ե Ր Գ.

Արի. իմ սոխակ, թող պարտ~~ք~~զ մ~~ք~~րին.
Տաղերո~~ք~~ քուն բեր տղիս աշ~~ք~~րին
Բայց ն~~ք~~ լալիս է դու սոխակ մի գալ,
Իմ որդին չուզ~~ք~~ տիրացու դառնալ:
Ե՛կ, արեղաձագ, թող արտ ու ար~~ք~~տ
~~ք~~ր~~ք~~ր~~ք~~ տղիս քնի է կար~~ք~~տ,
Բայց նա լալիս է, գո՛ւ ձագուկ մի գալ,
Իմ որդին չուզ~~ք~~ արեղա~~ք~~ դառնալ:
Թող ~~ք~~րսզ արի, քաջասիրտ բազ~~ք~~.
Ք~~ք~~ երզը զու~~ք~~ իմ ~~ք~~րդին կուզ~~ք~~
Բազէն ~~ք~~ր եկա~~ք~~, ~~ք~~րդիս լոեցա~~ք~~
Ռազմի երզ~~ք~~րի ձայնո~~ք~~ քնեցա~~ք~~:

6. ՀԱՍՈՅԻ ԵՐԳԸ.

Ահ~~ք~~ ծագեց կարմիր ար~~ք~~, տաք և պայծառ է օրը.

Գ~~Ք~~, քաշեց~~Ք~~ք, սիրուն եղե~~Ք~~ք, առաջ տար~~Ք~~ք
ար~~Ք~~քը:
Վարը~~Ք~~արենք, աղ~~Ք~~ս փորենք, խորակ~~Ք~~սներ հողի մ~~Ք~~ջ.
Սերմը ցանենք, ~~Ք~~ք հունձ հնձենք, ցորեն զիգենք
կալի մ~~Ք~~ջ:
Գը գա~~Ք~~ ձմեռ, մենք ~~Ք~~ախ չունինք, ուրախ կանցնի
մեր օրը
Ուտելու միշտ պաշար ունինք, երբ լիք լինի մեր հ~~Ք~~րը:

7. Ա Ր Ծ Ի ~~Ք~~ Ը.

Հսկա~~Ք~~ թ~~Ք~~երը լայն լայն տարածած,
Հզ~~Ք~~ր արծ~~Ք~~ը ուղղեց իր թռիչք
Դ~~Ք~~պի բարձրաբերձ լեռն~~Ք~~ը սեպացած,
Դ~~Ք~~պի անսահման կապուտակ երկինք:
Երկար սաւառն~~Ք~~ց նա խիտ ամպ~~Ք~~րում,
Քանի ոյժ ուն~~Ք~~ր զ~~Ք~~րեղ թ~~Ք~~երում.
Եւ վերջ ի վերջ~~Ք~~ յոգնած ու զաղբած,
Նա նստ~~Ք~~ց հսկա~~Ք~~ մի լերան կրճքին,
~~Ք~~րի գազաթը մինչ երկինք հասած,
Սարսափ էր ազդում վեր~~Ք~~ նայողին:
Նստ~~Ք~~ց նա հանգիստ ան~~Ք~~ախ, ան~~Ք~~րզո~~Ք~~
Ե~~Ք~~ շուրջը գոռոզ հայացք ձգել~~Ք~~վ
Իւր արքայական ձայն~~Ք~~վը ահ~~Ք~~զ
~~Ք~~րոտաց ուժգին. «Մենակ եմ այստեղ,
Մենակ ու ազատ այս լերան վրա~~Ք~~.
Որպ~~Ք~~ս քաջայաղթ լիազ~~Ք~~ր արքա~~Ք~~.
Իմ գահն է անհուն այս երկնակամար,
~~Ք~~րոտ ու ամպ~~Ք~~ր—~~Ք~~տրիս պատ~~Ք~~անդան.
~~Ք~~վ կա~~Ք~~ աշխարհում փառքիս հա~~Ք~~ասար
~~Ք~~վ կար~~Ք~~ հասն~~Ք~~լ գահիս բարձրութեան»:

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ.

Մ Ա Ս Ո Ւ Ն Ք Բ Ա Ն Ի Ն Ե Ր.

Ա Ռ Ա Ր Կ Ա Յ.

§ 1. Այն ամենը, ինչ որ մենք նանաչում ենք ար-
տաքին զգայարաններով. տեսողութեամբ, լսողութեամբ,
ծաշակելիքով, հոռուութեամբ եւ շօշափողութեամբ, կոչ-
ում են առարկայ օր. տուն, սեղան, ձայն, հոտ ցուրտ:
Առարկաները լինում են մտաւոր եւ նիւթական:

Այն առաւելանքը, որոնք իմացում են միայն մըտ-
քով կոչում են մտաւոր.

Օր. բարութիւն, վիշտ, բախտ:

Վարժ. Նախ արտագրել նիւթական եւ ապա մտաւոր ա-
ռարկաները:

Դիրք, մատիտ, հաւատ, պսակ, հողի, հաց, ծու-
լութիւն, բարութիւն, խնձոր, արագաղ, ուռենի, գործ,
քաջութիւն, ծառ, ձուկ, խոնարհութիւն, կաթ, պա-
տիւ, յոյս, աշխատասիրութիւն, կացին, ձի, կով, ու-
րախութիւն:

Վարժ. Գրեցէք, ինչ էք տեսնում զասարանում,
ինչ առարկաներ էք տեսնում տանը, դաշտում. փողո-
ցում, եկեղեցում: Ի՞նչ ենք մենք ուտում կամ խմում:
Ի՞նչ առարկաներ են շինում երկաթից, փայտից, կաւից,
քարից, ոսկուց:

Վարժ. Պատասխանել իւրաքանչիւր հարցին մի բառով:
Ո՞վ է մլաւում: Ո՞վ է հաչում: Ո՞վ է բառաջում: Ո՞վ է

կրկուսմ: Ո՞վ է վագուսմ: Ո՞վ է գրուսմ: Ո՞վ է լալիս: Ի՞նչն է հոսուսմ: Ի՞նչն է փայլատակուսմ:

§ 2. Առարկայի համար կարելի է հարց տալ ո՞վ կամ ի՞նչ:

Վարժ. Իւրաքանչիւր առարկայի մասին գրել ո՞վ է կամ ի՞նչ է:

Արջը, էշը, առիւծը, տառեխը, մեղուն, մրջիւնը, ուռենին, խնձորը, կաւը, աղը, երկաթը, օձը:

ՀՆՁՈՒՈՐ ԵՒ ԱՆՀՈՒՆՁ ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ

§ 3. Այն առարկաները, որոնք իրանց կամքով կարողանում են ազատ շարժւել, կոչւում են շնչատը. օր. մարդ, ձի, աքլոր, կատու:

Այն առարկաները, որոնք իրանց ազատ կամքով չեն կարողանում շարժւել, կոչւում են անշունչ. օր. քար, փայտ, սեղան:

Վարժ. Արտագրել հախ շնչատը առարկաների անունները, իսկ յետոյ անշունչներինը:

Մանուկ, երկաթ, մեղու, բզեզ, քար, աղջիկ, խոտ, այգի ոչխար, հաւ, մուշտակ, աղւէս, առիւծ, ապակի, վաճառական, բժիշկ, աղքատ, պարտէզ, գայլ, մարդ, հող, կօշկակար, միս, սոխակ, ջուր, որդի, արծիւ, անտառ, ջաղաց, ջաղացպան:

§ 4. Շնչատը առարկաներին հարց ենք տալիս ո՞վ, իսկ անշունչներին՝ ի՞նչ:

Վարժ. Խօսքի մէջ գիծ քաշել առարկայի տակ և հարց տալ ո՞վ կամ ի՞նչ:

Ուսուցիչը սովորեցնում է. (ո՞վ է սովորեցնում): Աշակերտը երգում է: Աղօթարանը բացւեցաւ: Գիւղացին վարում է: Սեղանը կարմիր է: Ծիտը ծըւծւում է:

Մանուկը խաղում է: Սայր ճոռում: Ծիծեռնակը բռն է շինում: Գնդակը կլօր է:

Վարժութ. Իւրաքանչիւր բառին տալ յարմարաւոր առարկայ:

Բառաչում է (ո՞վ է բառաչում): Խրխնջում է (ո՞վ). կանչում է. կրկչում է. հալչում է. (ինչն է հալչում). ծաղկում է. վառւում է:

Գ Ո Յ Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ւ Ն .

§ 5. Ամեն առարկայ ունի իր անունը. առարկայի անունը կոչւում է գոյական անուն:

Անունները լինում են յատուկ և հասարակ:

Այն անունը, որ արտւում է առարկային իր նման առարկաներից չլիկնու համար, կոչւում է յատուկ:

Ցատուկ անուններն են մարդկանց, գետերի, քաղաքների, լեռների, լճերի, գաշտերի անունները:

Ցատուկ անունները միշտ գրւում են մեծատառով:

Վարժ. 1. Յոյց տալ յատուկ և հասարակ գոյական անունները:

Սուրէն, Խորէն, Կարս, գետ, Երասխ, քաղաք, Անի, գիւղ, ամիս, Աշտարակ, արծիւ, տարի, Երեան, ափ, Ախուրեան, շաքար, ձեռք, Յարէթ, գիւղացի, կացին, Բիւրական, դարբին, Վան, Մասիս, կառք, Արագած:

Վարժ. 2. Հսկայ Մասսի կատարը ձիւնով է պատած: Խորէնը Աննայի հետ Աշխէնի մօտ դնաց: Յիսուս մերկուսեց Յորդանան գետում: Սուրբ Մեսրոպը թաղած է Օշական գիւղում: Սեանայ լճում որսում են Իշխան ձուկը: Վանայ լճում գտնւում է Ախթամար կղզին: Անին գրտնւում է Ախուրեանի ափին: Երեանից ոչ հեռու գտնւում է Ս. Էջմիածնի վանքը: Մովսէս բարձրացաւ Սինա սարը:

Գրիգոր Լուսավորիչը մկրտեց Տրդատ Թաղաւորին: Հայոց գրերը գտան Սուրբ Մեսրոպը և Սահակը: Հօրս անունը Յովհաննէս է, իսկ մօրս անունը՝ Հեղինէ:

ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆԻՈՆ ԹԻՒՐ.

§ 6. Գոյական անունը ներկու թիւ ունի. եզակի և յոգնակի:

Եզակին ցոյց է տալիս մի առարկայ (օր. ծառ, ծաղիկ, դաշտ) իսկ յոգնակին՝ միեւնոյն առարկայից մէկից աւելի (շատ) առարկայ (օր. ծառեր, ծաղիկներ, դաշտեր):

Յոգնակի թիւը ստանում ենք եզակիի վրայ աւելացնելով—միավանկ բառերին եր, իսկ բազմավանկ բառերին՝ ներ:

Վարժ. 1. Գրեցէք յոգնակի թւով.

Քար, սար, գիշեր, տարի, առու, տուն. սլարտէզ, պոօշ, քօղ, ծառայ*), կաթսայ, վկայ, հայ, ճայ, ենթակայ, բահանայ, շղթայ. գոմէշ, աղւէս, հաւ, նաւ, աղանի, ազաւ, սեղան գերան, աւազան, թուշուն, բարտէզ, գարուն, աշուն բզէզ, բերան:

Վարժ. 2. Գրեցէք եզակի թւով.

Արօրներ, երգեր, տօներ, բզէզներ, գայլեր, կովեր, գազաններ, դաւազաններ, հսկաներ, վրաններ, հալեր, եղբայրներ, երեխաներ, տղաներ, հովիւներ, հովիտներ, լեզուներ, հանդէսներ, զօրավարներ, նաւավարներ:

*) յ-ով վերջացող բազմավանկ բառերը յոգնակի թւում յ-ն կորցնում են. օր. ծառայ—ծառաներ, առարկայ—առարկաներ:

Վարժ. 3. Գրեցէք եզակի թւով.

Սագերը թռչում են: Թռչունները երգում են: Աշակերտները պատասխանում են իրանց դասերը: Ջները խաղում են: Ծառերը և ծաղիկները կանաչել են: Մարդիկ աշխատում են: Որսորդները որս են անում: Չրկնորսները ձուկ են բռնում: Դարբինները երկաթ են ծեծում:

Վարժ. 4. Գրեցէք յոգնակի թւով.

Գիւղացին աշխատում է: Դանակը սուր է: Ապակին թափանցիկ է: Չեր մատիտը կարճ է: Առուն քրչչում է: Ոչխարը յիմար է: Չին խելացի է: Ծովը խորն է: Բաժակը կոտրեց: Մուկը փախաւ: Աքաղաղը կանչում է: Հաւը կուտ է ուտում: Նս գրում եմ:

Բ Ա Ր Դ Բ Ա Ռ Ե Ր.

§ 7. Կան բառեր, որոնք ներկու բառից են կազմւած. օր. մոմավաճառ (մոմ և վաճառել), զօրավար (զօրք և վարել). այդ բառերը կոչւում են բարդ բառեր:

Վարժ. Յոյց տալ թէ հետևեալ բարդ բառերը ինչ բառերից են կազմւած:

Մսավաճառ, նաւապետ, զօրավար, զօրահանդէս, թանաքաման, ջրվէժ, միավանկ:

§ 7. Երկու բառ մի բարդ բառ կազմելիս իրար հետ միանում են ա, ու, (և) ձայնատրոններով:

Վարժ. 1. Զօր-ա-վար, զրնդ-ա-պետ, առ-և-տուր, կար-ու-ձև, տան-ու-տէր, վար-ու-ցան, ժամ-ա-ցոյց, յուս-ա-փայլ, ել-և-մուտ:

§ 9. Կան բարդ բառեր, որոնք առանց միացնող ձայնատրոնների են բարդւում: Օր. հացթուխ, չարսիրտ, թանաքաման, դասընկեր, ջրվէժ, ջրկիր:

Վարժ. Հետեւեալ երկու բառերից մի բարդ բառ կազմել:
Հաց և վաճառել, նաւ և վարող, խաղ և ընկեր,
նոր և վարժել, հայր և քոյր, ձրի և թռչակ. զօրք և
հանդէս, սուտ և խօսել:

Ա Ծ Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ի Ն.

§ 10. Իւրաքանչիւր առարկայ զանազանում է միւս
առարկաներից իրան մեծութեամբ, արտաքին տեսքով,
գոյնով, քանակով եւ նիւթի կազմութեամբ. Այդ զանա-
զանումը կոչում է որակիտութիւն:

Այն քա՛ երբ, որոնք դրելով առարկայի մօտ ցոյց
են տալիս առարկայի որակիտութիւնը կոչում են ածա-
կան անուն:

Ածական անունները պատասխանում են. ինչպիսի,
ո՞րպիսի, ո՞ւմ, (որի) ո՞րքան:

Վարժ 1. Ի՞նչ գոյն ունի շաքարը. (Չաքարը սպի-
տակ է). ինչ գոյն ունի խոտը, ոսկին, թանաքը՞, եր-
կինքը՞. Ինչ ձև ունի գնդակը. (Գնդակը կլոր է). Սեղանը,
սենեակը, քիթը՞, դէմքը՞. Ի՞նչ համ ունի շաքարը (Չա-
քարը քաղցր է). քացախը՞, բոգկը՞, դեղը՞:

Ուսուցչական (ուսուցչի) սեղան. (ո՞ւմ սեղանը.) մայ-
րական (մօր) սէր. թագաւորի պալատ. զինւորի հրա-
քացան որսորդի պայուսակ:

Երկու աղանի, (քանի աղանի) երեք օր. հինգ ա-
միս, տասը տարի, հազար մարդ:

Վարժ. 2. Հետեւեալ օրինակների մէջ գիծ քաշել որպի-
սութիւն ցոյց տուող ածականների տակ:

Նոր գիրք: Նեղ ճանապարհ: Լայն դետ. Պայծառ
արեւ. Կանաչ խոտ: Խորամանկ աղւէս: Ազահ գայլ: Հա-
ւատարիմ շուն: Խելացի մարդ Սեւ ամպ: Յուրտ օր:

Բարձր ծառ. Կարծր պողպատ: Փխրուն քար, Անուշ
մեղր: Փայտէ սեղան:

Պայծառ արեւ մտաւ մութ ամպերի տակ: Ազահ գայլը
տարաւ յիմար ոչխարին: Սրտեւս շունը տեսաւ վախ-
կոտ նապաստակին: Խորամանկ աղւէսը գողացաւ գեր
վառիկները: Մենք արժանացանք ուրախ մայիսին:

Վարժ. 3. Հետեւեալ օրինակների մէջ գիծ քաշել պատ-
կանելութիւն ցոյց տուող ածականների տակ:

Գիւղական խրճիթ: Թռչունի բուն: Չիու սմբակ:
Արժւի կտուց: Արեւի ճառագայթ: Չմռան օր: Դրքի երես:
Ծառի արմատ: Սարի կատար:

Աշնանը ծառերի տերեւները դեղնում են: Կարկուտը
փչացրեց գիւղացու արտը: Մեր հարեանի որդին եր-
գում է: Մենք աղբիւրի ջուր ենք խմում: Սենեակի նրկա-
րութիւնը եօթը արշին է: Մեր տան պատերը բարձր են:

Վարժ. 4. Ամեն մի գոյականի մօտ գրէք յարմարաւոր
ածական անուն:

Աշակերտ (Ջանասէր աշակերտ). սեղան.. գնդակ..
գետ.. փողոց.. երկինք.. ծաղիկ.. դաշտ.. արջ.. նա-
պաստակ.. կատու . շուն.. աղւէս.. գայլ.. ջուր.. կաթ..
ամառ.. աշուն.. ձմեռ.. դարուն.. օր. արեւ, լուսին:

Վարժ. 5. Ամեն մի ածականի մօտ գրէք յարմարաւոր
գոյական անուն:

Բարի.. ջանասէր.. ծոյլ.. խելօք.. չար.. հաւատա-
րիմ.. խորամանկ.. շատակեր.. կապոյտ.. դեղին.. կար-
միր.. կլոր.. մայրական.. ընկերական.. գիւղացու.. հա-
րեանի.. թթու.. մաքուր.. հօկայական.. բարձր.. հաստ..
բարակ.. թափանցիկ.. նեղ.. լայն:

Վարժ. 6. Գոյական անուններից կազմել ածականներ:
Դաշտ—դաշտային, ոսկի—ոսկէ, հայր—հայրական,
ծով, գիւղ, գարուն—գարնանային, աշուն, դպրոց,
փայտ, պղինձ, անտառ, ապակի. բուրգ, բար:

§ 11. Ածական անունները մենակ, գործ են ասում
իրեն գոյականներ:

Վարժ. Թրէնքը պատժում է գողերին: Յիսուս բրժ-
կում էր կաղերին. կոյրերին և բորոտներին: Ես չեմ սի-
րում ծոյլերին: Վարդերի մէջ ես սիրում եմ կարմիրները:

Թ Ի Ա Կ Ա Ն Ա Ն Ո Ի Ն.

§ 12. Այն ածականները, որոնք ցոյց են տալիս
առարկայի թիւը կամ կարգը կոչում են թասական անուն:

Թասական անունները պատասխանում են. քանի՞, որ-
քան, որերորդ, հարցերին:

Վարժ. 1. Համարեցէք, քանի՞ անկիւն ունի սենեակը,
քանի՞ պատ, պատուհան, դուռ, սեղան: Հաշուեցէք, քանի՞ մատ
կայ աջ ձեռքի վրայ, ձախի վրայ, ոտների վրայ:

Հաշուեցէք շաբաթեայ օրերը կարգով: Առաջին օր—երկու-
շաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի, ուրբաթ,
շաբաթ, կիրակի:

Երկուշաբթին շաբաթեայ որ օրն է, որ օրն է հինգշաբթին.
երեքշաբթին, ուրբաթ:

Վարժ. 2. Գտնել թասական անունները և հարց տալ—
քանի՞ կամ որերորդ (որ).

Մէկ ժամ: Առաջին ժամ: Երկու օր, երկրորդ օր:
Երրորդ տարի: Զորս ամիս: Հինգերորդ շաբաթ: Իննե-
րորդ խնդիր: Տասը աշակերտ:

Վարժ. 3. Վեց—վեցերորդ, տասնևմէկ—,
ութը—, քսանհինգ—,
քսան—, հարիւր—:

Վարժ. 4. Հետեալ օրինակների մէջ կէտերի տեղ դը-
րէք յարմարաւոր թասական անուններ:

Ես նստած եմ... նստարանի վրայ: Մեր դասաւա-
նում... աշակերտ կայ, եղբայրս... դասարանումն է:
Ամառը տարւայ... եղանակն է: Սուրէնը բոլորեց... տա-
րին: Արսէնը մտաւ... տարին: Յունւարը տարւայ...
ամիսն է: Յուլիսը տարւայ... ամիսն է: Տարին ունի...
ամիս: Ամիսը... օր:

Բ Ա Յ (առարկայի գործողութիւնը).

§ 13. Կսն քստեր, որոնք ցոյց են տալիս առարկայի
գործողութիւնը (օր. գրում է, վագեց, ծեծում է), կամ
դրութիւնը օր. (ծեծած, մաշած), այդ քստերը կոչում
են քսյ:

Առարկայի գործողութեան համար կարելի է հարց
տալ. ինչ է անում առարկան. ինչ է կատարում ա-
ռարկայի հետ:

Վարժ. 1. Գրեցէք, ինչ է կատարում առարկան:

Աշակերտը... Ծառան... Երկրագործը... Գարբինը...
Խոհարարը... Գրավաճառը... Դերձակը... Զունը... Կա-
տուն... Հաւը... Սոխակը... Ծիծեռնակը... Զուկը... Օձը...

Վարժ. 2. Գրեցէք ինչ է կատարում առարկայի հետ
Զինը դարնանը... Աշնանը ծագիկները... Ամառը
պտուղները... Գարնանը դաշտերը... Գարնանը գետի
սառցը... Ինչ եղաւ պատը... Ինչ եղաւ մարդը...
Ինչ եղաւ ապակին... Ինչ եղաւ օրը...

Վարժ. 3. Արտագրել 18-երորդ երեսից «Որբիկ» ոտանա-
ւորը և գիծ քաշել, բայերի (գործողութիւն ցոյց տուող բառերի)
տակ, տալով յարմարաւոր հարցեր թէ առարկային և թէ բային:

Վարժ. 4. Ո՞վ (կամ ինչը) ի՞նչպէս է շարժուում:

Մարդը (Մարդը ման է դալիս, վազուում է) Ձին...
Կապիկը... Ծիծեռնակը... Բազը... Գորտը... Պէճը... Նա-
պաստակը... Առուն. Արեւը առաւօտեան. Արեւը երե-
կոյեան:

Վարժ. 5. Ո՞վ (կամ ինչը) ի՞նչ է ձայնում:

Մարդը (Մարդը խօսում է, երգում է, լալիս է):
Գովը... Ձին... Էջը... Զուկը... Կատուն... Աքաղաղը...
Ոչխարը... Այծը... Ծիւղը... Մեղուն... Բզէզը... Սո-
խակը... Քամին... Առուն... Զանգը...

§ 14. Դործողութիւնը կարող է կատարել խօսող
անձը (ես—մենք), խօսակիցը (դու—դուք), եւ մի ուրիշը, որ
ըստակայ է (նա—նրանք):

Վարժ. 6. Յոյց տալ ով է կատարում գործողութիւնը
(Ես, դու, թէ նա):

Ես իմ դասը գրեցի: Դու դեռ խաղում ես: Ուր
գնաց Արամը. նա ինձ հետ պէտք է խաղար: Աղջիկը
կար է անում: Ես պարտէզ գնացի: Դու լաւ ես գրում:

Այսօր մենք շատ ուրախ ենք: Նրանք նստած են
այգում: Դուք լաւ ընկերներ էք:

Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն.

§ 15. Որպէսզի խօսքի մէջ մէկ անգամ՝ գլխի մէջ
տաճ անունները չը կրկնուին, գործ են տալով որոշ բա-
ռեր. այդ բառերը կոչում են դերանուն:

Դերանունները լինում են.

Անձնական. Ես, դու, նա, մենք, դուք, նրանք:

Յուցական. Եա, դա, նա, այս, այդ, այն:

Ստացական. Իմ, քո, իւր, մեր, ձեր:

Փոխադարձ. Միմիանց, իրար, մէկմէկու:

Ենթակարգական. Որ, ով, ինչ, ուր, երբ:

Հարցական. Ո՞ր, ո՞վ, ի՞նչ, ո՞ւր, երբ:

Որոշակալ. Ամենքը, բոլորը, իւրաքանչիւրը:

Անորոշ. Ոմն, ոչ ոք, ոչինչ, միւս, մի քանի:

Վարժ. Արտագրել և գերանունների տակ գիծ քաշել:

Ես կարգում եմ: Ով ում սիրում է. նրան էլ կը լսէ:
Ոչ ոք իրան չար չի կամենայ: Ասա դու ինձ, ոտոք վարդի,
ո՞ւր ես ծլել. ո՞ւր ես ծաղկել. ո՞ր հովիտի, կամ ո՞ր դաշտի,
զարգարանք ես դու եղել: Ամենքը սիրում են իրանց
Հայրենիքը: Մարդիկ պէտք է միմիանց օգնեն: Ով որ
չունի կարգ ու կանոն. նա ասում է անկիրթ մարդ:
Իմ մատիտը կորաւ, քոնը տուր, որ գրեմ: Ոմանք կայ-
ծակից վախենում են: Սիրիքո ընկերին, ինչպէս ինքդ
քեզ: Ուր որ գնաս, ինչ որ լինես, յիշիր, որ դու ծնող-
ներ ունիս: Տղաները միմիանց հետ կուռում էին: Մեր
տունը նոր է շինած: Ո՞վ է նա, ի՞նչ է նրա անունը:
Ինչ որ ցանես, այն կը հնձես: Դու ո՞վ ես, ես քեզ չեմ
ճանաչում:

Մ Ա Կ Բ Ա Յ (գործողութեան պարագան)

§ 17. Բառեր կան. որոնք ցոյց են տալիս, թէ ի՞նչ-
պէս է կատարում գործողութիւնը (օր. ես անսխալ եմ
գրում). ե՞րբ եւ ո՞րտեղ է կատարում գործողութիւնը.
(օր. երեկոյեան ես այգի գնացի), կամ ցոյց են տալիս
գործողութեան պարագան (ճանաչմանը):

Դործողութեան պարագան ցոյց տուող բառերը կոչ-
ւում են մականոյ:

Մականոյ պատասխանում է. ի՞նչպէս, երբ, ո՞րտեղ,
հարցերին:

Վարժ. Արտագրել և մականոյների տակ գիծ քաշել:

Երեկոյեան ես եկեղեցի գնացի: Հեղինէն լաւ է գը-
րում: Դպրոցում այսօր հանդէս կար: Արեգակը դուրս
է եկել պսպղալով: Դնացքը սրընթաց անցաւ մեր առա-
ջից: Լաւ ձին արագ է վազում: Վաղը Արամը գիւղ է

գնալու: Մայիսին բացուում է վարդը, սոխակը երգում՝
անուշակ: Յունեարին ձիւնը ծածկում է սար ու ձոր:
Նստիր տանը և լաւ սովորիր: Երեկ անձրեւ եկաւ: Աշ-
նանը թռչունները գնում են տաք երկիրներ: Ծոյլերը
ուշ են վեր կենում: Ես այսօր վաղ դպրոց գնացի: Աշա-
կերտները կարգով գնացին դասաբան:

Ձ Ա Ղ Կ Ա Պ.

§ 18. Շաղկապ ասում են այն քառերը, որոնք
կապում են միմիանց հետ քառեր կամ խօսքեր. (օր
ձունն ու կատուն: Բազէն և Աղաւնին: Ես տւի. բայց
նա չառաւ):

Շաղկապներն են. և, ու, այլ, իսկ, էլ, եթէ, թէպէտ,
սակայն, կամ, բայց, երբ, նոյնպէս, թող, որովհետեւ
այդ պատճառով:

Վարժ. Լուսինը լուսաւորում է, բաց չի տարացնում:
Արամը, որ վատ էր սովորում, դասաւանդ մնաց: Մեր
տունը, որ շատ հին էր, փուլ եկաւ: Կովը կենդանի է, իսկ
ոսկին՝ մետաղ: Ես դուրս կը գնայի, եթէ անձրեւ չը գար:
Ես սիրում եմ ընկերոջս, թէն նա չար է. Ես գնացի
դպրոց, երբ դասն սկսւած էր: Ես բեզ հետ չեմ խա-
ղում, որովհետեւ դու անկարգ ես: Կովը, ձին և շունը
վիճում էին: Հեղինէն ջանասէր է, այդ պատճառով ա-
մենքը նրան սիրում են: Ես գնացի, իսկ դու եկար:
Գարունը գեղեցիկ է, բայց անբերրի: Ես բեզ լաւութիւն
արի, սակայն այդ դու չիմացար:

ՆԱԽԱԳԻՐ ԵՒ ՅԵՏԱԴԻՐ.

§ 19. Այն քառերը, որոնք ցոյց են տալիս ստա-
րակների փոխադարձ յարաբերութիւնը կոչւում են նախա-
գիր, երբ գործ են ածում անուններից առաջ, եւ յետա-
գիր, երբ գործ են ածում անուններից յետոյ:

Նախադիրներն են. Առանց, դէպի, մինչեւ, բացի:
Յետադիրներն են. Վրայ, մօտ, հետ, յետոյ, համար,
մասին. ներքեւ, վերեւ, առաջ:

Զ Ա Յ Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն.

§ 19. Չայնարկութիւն կոչւում են այն քառերը, որոնք
ստորապայտում են մարդու զմեռագան զգացումները. ու-
րախութիւնը—ան, էյ. զարմանքը—վահ, վայ. վախը—ծյ,
վճյ. տխրութիւնը—անխ, ափսոս, աւանդ. ծիծաղը—հահ,
հահ. սպառնալիքը—հապահ. զգաւորը—թոհ, նաեւ տօ,
ծօ, քահ, հօ, հօ, քըշ, քշա, ճիկ, ճիկ, փըշա:

Յ-Ի ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ*)

§ 20. 1. Յուզան մատնեց Յիսուսին: Մեր սենեակի յա-
տակը ներկած է: Յիսուս չէր սիրում յամառ և յանդուգն երե-
խաներին: Մեր պարտիզում յասմիկի թփեր կան: Ես յաճախ
լինում եմ Յովհաննէսի մօտ: Յուսիկը յանցաւոր էր: Յախճա-
պակուց անօթներ են շինում: Ես Յակովբի մօտ յակինթ տեսայ:
Մենք յաջողութեամբ անցանք յաջորդ դասարանը:

2. Ես շատ եմ յարգում իմ ուսուցչին: Մենք ապրում ենք
վերին յարկում: Յովսէփը յարմար բոլէին յարձակեց Յով-
հաննէսի վրայ և խից նրա ձեռքի յասմիկը: Յարութիւնը յի-
մար տղայ չէ: Գայլը մի ոչխար յափշտակեց: Յովսէփը իբրեւ
յիշատակ տւեց ինձ իւր պատկերը: Ես գիտեմ մինչեւ յիսունը
համարել: Հիւսնը յղկում էր տախտակը:

3. Մօտակայ ժայռից յստակ աղբիւր է բղխում: Յունեա-
րին շատ ցուրտ է լինում: Յունիսը մեզ խոտ է տալիս, իսկ յու-
լիսը՝ առատ ցորեն: Յովազը յօշոտեց յիմար ոչխարին: Նա յօ-
ժար կամքով թողեց իր պաշտօնը: Յուսիկը գեղեցիկ յօնքեր
ուներ: Ես մի փոքրիկ յօգւած գրեցի: Յարէթը յոյս ունի, որ
յունեարին դպրոց կը մտնի: Ես յոգնեցի երկար զբօսնելուց:
Յոյները խելացի ազգ են:

*) Այս վարժութիւնները փոխանակ 18-րդ երեսում շարեւում, այս երե-
սին մնացին:

Ս Տ Ո Ր Ո Գ Ե Ա Լ.

Մ Ա Ս Ն Ե Ր Ր Ո Ր Դ.

Բ Ը Ռ Ե Ր Ի Կ Ա Պ Ա Կ Յ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը.

Ն Ա Ն Ա Դ Ա Ս Ո Ւ Թ Ի Ի Ն.

§ 1. Խօսքը կազմւած է նախադասութիւններից:

Մի միտք արտայայտած բառերով, կոչւում է նախադասութիւն: (օր. Հաւը խօսեցաւ, օրը բացւեցաւ: Մի խօսք է, երկու նախադասութիւն):

Ն Ա Ն Ա Դ Ա Ս Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Կ Ա Ջ Մ Ո Ւ Թ Ի Ն Ը.

§ 2. Բառերը, որոնցից կազմւած է նախադասութիւնը, կոչւում են նախադասութեան անդամներ: Նախադասութեան գլխատը անդամներն են. ենթակայ, ստորոգեալ, իսկ երկրորդական անդամներն են. պարզող կամ լրացնող—լրացուցիչ, որոշիչ և պարագայական բառերը:

Ե Ն Թ Ա Կ Ա Յ.

§ 3. Գլխատը առարկան, որի մասին խօսւում է նախադասութեան մէջ, կոչւում է ենթակայ: Ենթական պատասխանում է. ո՞վ, (շնչաւորները). ի՞նչ (անշունչները) հարցերին:

Վարժ. Նախադասութեան մէջ գտնել ենթական և հարց տալ ո՞վ կամ ի՞նչ:

Աշակերտը կարդում է: Ճրագը վառւում է: Երեք լուսաւորում է: Մուկը խաղում է: Երկինքը պարզ է: Զաւէնը քնած է: Դաշտը ծածկւած է ծաղիկներով: Երկաթը մետաղ է: Եղբայրս մի շնիկ ունէր: Եյգին պրաղաւէտ է:

§ 4. Այն, ինչ որ ասում կամ խօսւում է ենթակայի մասին, կոչւում է ստորոգեալ: Ստորոգեալը պատասխանում է. ի՞նչ է անում առարկան (օր. Օձը սողում է): Ի՞նչ է կատարւում նրա հետ (Օձը սառեց): Ի՞նչպէս է առարկան: (Օձը թունաւոր է): Ի՞նչ է նա (Օձը սողուն է):

Վարժ. Արտագրել և ստորոգեալի տակը գիծ քաշել:

Դիւղացին ցանում է: Գետը հոսում է: Մրջիւնը մօտեցաւ առւակին: Զաքարը քաղցր է: Հովիւը սրինգ է նւագում: Քալենին ծառ է: Քացախը թթու է: Ձկնորսը ձուկ է որսում: Պատը բանդւեց: Օրը ցուրտ է: Վարդը հոտաւէտ ծաղիկ է: Սեղանը կարասի է: Գովը ընտանի կենդանի է: Գիշերը մութն է: Չմեռւայ օրը կարճ է: Չուկը լողում է: Չիւնը հալւեց արեւից: Սարերը ծածկւեցան կանաչով:

Վարժ. 1. Ենթակային աւելացնել ստորոգեալ:

Դիրքը... (ինչպէս է). Սեղանը... (ինչ է). Ուսուցիչը... (ինչ է անում). Տունը... (ինչ եղաւ). Վարդը... Խնձորը... Քամին... Որսորդը... Չուկը... Պատուհանը... Չին... Չիւնը... Ձկնորսը... Ուռենին... Դիւղացին... Դարբինը... Կաղնին... Մեղրը... Ծովը... Զուրը... Դնդակը... Աշնանը ծաղիկները... Պղպեղը... Եղէսը... Մայիսը... Ուրբաթը... Քահանան... Դարունը...

Վարժ. 2. Իւրաքանչիւր ստորոգեալին աւելացնել ենթակայ:

... գրում է, ... հաշում է, ... բզգում է, ... բարի է, ... ծաղիկ է, ... մեռաւ, ... գրում է, ... երգում է, ... համեղ է, ... դառն է, ... միջատ է, ... հիւանդացաւ, ... սովորեցնում է, ... որսում է, ... թռչուն է, ... սողուն է, ... մեծ է, ... լայն է, ... փչում է, ... հաստ է, ... հին է, ... շինութիւն է:

ՊԱՐԶՈՂ ԲԱՌԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.

Լ Բ Ը Յ Ո Ւ Յ Ի 2.

§ 5, Այն պարզող ըստերը, որոնք պատասխանում են. ումը—ինչին, ում—ինչ, ումնով—ինչով ումնից—ինչից, հարցերին, կոչումն են լրացուցիչ:

Վարժ. 1. Գիծ քաշել լրացուցիչ բառերի տակ, տալով յարմար հարցեր:

Հովիւը արածացնում է հօտը. Մայրը սիրում է երեխային: Զինուորը ծառայում է Հայրենիքին: Զինորսը ցանցով ձուկ է բռնում: Ես գիրք եմ կարդում: Մէկ ծաղկով դարուն չի գալ: Ես իմ եղբորից նամակ ստացայ եւ տւի մայրիկին: Երկինքը ծածկւել է ամպերով: Գիւղացին գերանդիով խօտ է հնձում: Գարբինը մուրձով երկաթ է ծեծում: Ես տեսայ Սուրէնին, որ նամակ էր գրում: Ոսկուց մատանի են շինում: Ուսուցիչը աշակերտին մի գիրք ընծայեց:

Վարժ. 2. Աւելացնել լրացուցիչներ:

Մենք աղօթում ենք (ում): Կօշկակարը (ինչ է) կարում: Կովը (ինչ) է տալիս: Գարունը գեղեցիկ է (ինչով): Ես յարգում եմ (ում): Ես նամակ գրեցի (ում): Գաշտը ծածկւեց (ինչով): Երեխաները (ինչ) կերան: Աշտկերտը գրում է (ինչը, ինչո՞վ): Մայրս ստացաւ (ինչ, ումնից): Ոչխարը (ինչ) է տալիս: Թռչունը ազատեց (ինչից): Արծիւը (ինչ) հիւսեց: Հայրս ընծայեց (ինչ, ում): Գիւղացին վարում է (ինչը, ինչով): (Ի՞նչից) խօփ են շինում: (Ի՞նչից) ամաններ են շինում: Ես (ինչով) տուն եկայ:

Ո Ր Ո Ղ Ի 2.

§ 6. Այն պարզող ըստերը, որոնք պատասխանում են. ինչպիսի, ում, ո՞ր, ո՞րքան հարցերին—կոչումն են ուղղորդիչ:

Վարժ. 1. Գիծ քաշել որոշիչների տակ, տալով յարմար հարցեր:

Փայլուն արեւ ելաւ: Սիրուն ծաղիկները թօշնեկ են: Երկու ազաւնի նստած էին ծառի վրայ: Մենք սիրում ենք բարի եւ խելօք մանուկներին: Գիշերւայ մութը աշխարհս պատեց: Մեր տունը երկրորդ փողոցի վրայ է: Կացնի բերանը սուր է: Առաջին օրը ձին եկաւ: Պայծառ լուսինը մտաւ մութ ամպի տակ: Երեք մարդ գնացին գիւղ: Մարտը դարնան առաջին ամիսն է: Հսկայ արծիւը նստել էր բարձր ծառի վրայ:

Վարժ. 2. Աւելացնել որոշիչներ:

(Ի՞նչպիսի) ձմեռը կանցնի: Ծառից կախած են (ինչպիսի) պտուղներ: Տարին (քանի) ամիս ունի: (Ու՞մ) պարտէզը գեղեցիկ է: Յունւորը տարւայ (ո՞ր) ամիսն է: (Ո՞ւմ) գիրքը կտրաւ: (Ո՞րպիսի) աշակերտը արժանի է դովետի: (Ի՞նչպիսի) թռչունները վերադառնում են: Փութը ունի (քանի գրւանքայ): Մեր դասարանում (քանի) աշակերտ կայ: (Ի՞նչպիսի) աղւէտը մի հաւ փախցրեց: (Ի՞նչպիսի) շունը պահպանում է (ինչի) հօտը:

Պ Ա Ր Ը Յ Ա Յ Ա Ն Բ Ա Ռ Ե Ր.

§ 7. Այն ըստերը, որոնք պատասխանում են. ո՞րտեղ—ո՞րտեղից, երբ, ինչպէս, ինչի համար, ինչից, կոչումն են պարագայական ըստեր:

Պարագայական ըստերը ցոյց են տալիս տեղը, ժամանակը, գործողութեան կերպը, նպատակը եւ պատճառը:

Վարժ. 1. Պարագայական բառերի տակ գիծ քաշել, յարմարաւոր հարցեր տալով:

Մենք այսօր այգի գնացինք խաղող քաղելու: Երեկ մեր զպրոցում հանդէս կար: Գիւղացիները առաւօտեան անտառ գնացին փայտ կտրելու: Նա լաւ է գրում: Ու-

ըախ փայլում է արեգակը: Սոխակը քաղցր է երգում վաղ արշալոյսին, վարդի թփենու վրայ: Երևանում շատ այգիներ կան: Մանուկները գնում են դպրոց սովորելու: Մենք ամառը գիւղ գնացինք: Գարնանը անտառում թռչունները ուրախ երգում են: Գառը շոգին գնաց դէպի առւակ ջուր խմելու: Այս տարի բերքը առատ էր:

Վարժ. 2. Աւելացնել պարագայական բառեր:

... գետինը ծածկւում է կանաչով: | Չուկը լողում է... | Գայլը գառը տարաւ... | Պառաւ տատը դուրս չի գալիս... | Պտուղները հասնում են... | ... ծառերի տերեւները դեղնում են: | Արսէնը ... դուրս եկաւ պարտէզ: | Ոչխէնը ... է երգում: | Աշակերտները գնում են ... | Նա ... է գնում: | Վարդը բացւում է ...:

ԴԻՄՈՂ ԿԱՄ ԿՈՉԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ.

§ 8. Նախադասութեան մէջ այն առարկան, որին որ դիմում ենք, կոչում է կոչական բառ:

Կոչական բառերը նախադասութեան մէջ բաժանւում են միւս անդամներից ստորոկէտներով. իսկ նախադասութեան սկզբին և վերջին ընդունում են նաև դարձացական (') նշան:

Վարժ. Աստուծո՛ւ, օրհնիր մեր աշխատանքը: Մնաս բարով, իմ Հայրենիք: Ա՛յ մարդ, այսօր շատ քնեցիր: Դէ՛հ, քաշեցէք, սիրուն եղներ, առաջ տարէք արօրը: Ասա՛ դու ինձ, ոստղ վարդի, ո՛ւր ես ծլել, ո՛ւր ես ծաղկել: Ընկերներ, լինինք ջանասէր: Տէ՛ր, դու պահիր մեզ: Ծի՛ծեռնակ, ծիծեռնակ, ո՛ւր ես թռչում այդպէս արագ: Կռճճնկ, ուստի (որտեղից) կ'ուզաս: Չայն տուր, ո՞վ ծովակ, ինչո՞ւ լռում ես:

Վարժ. Հետեալ նախադասութիւնների մէջ ցոյց տալ ենթական, ստորոգեալը, որոշիչ, լրացուցիչ և պարագայական բառերը:

1. Փոքրիկ Գուրգէնը կէսօրին խաղում էր պարտի-

դում: Պառաւ նոնը թիւ է մանում բրդից: Ես մի գիրք տւի եղբօրս: Այսօր գրքում ցուրտ քամի է փչում: Մենք գնացինք շուկայ իրեղէններ գնելու:

2. Դեղնած դաշտերին իջել է աշուն,
Անտառը կրկին ներկել է նաշխուն.
Պաղ-պաղ մէզի հետ փչում է քամին,
Քշում է տանում տերեր զեղին:
Տխուր հանդերից մարդ և անասուն
Քաշւում են կամաց ամենքն իրանց տուն:

«Լուսաբեր»:

	Որոշիչ	Որոշիչ	Լրացուցիչ	Պարագ.
	Որոշիչ	Որոշիչ	Լրացուցիչ	Պարագ.
	Որոշիչ	Որոշիչ	Լրացուցիչ	Պարագ.

Հ Ո Ւ Ո Վ Ո Ւ Մ.

§ 9. Անունները նայած թէ նախադասութեան մէջ ինչ հարցի են պատասխանում, փոփոխում են իրանց վերջատրութիւնները. օր. Փողոցը (ինչը) լայն է: Փողոցի (ինչի) մայրերը մաքուր են: Փողոցով (ինչով) մարդիկ են անցնում: Փողոցից (ինչից) ձայներ են լսում: Փողոցում (ինչո՞ւմ) խաղում են:

Անունների վերջատրութիւնների փոփոխումը կոչում է հոլովում: Ամեն մի փոփոխած ծնէ հոլով:

Հոլովները եօթն են. Ուղղական, սեռական, տրական, հայցական, բացառական, գործիական, ներդոյական:

Ո Ւ Ղ Ղ Ա Կ Ա Ն Հ Ո Ւ Ո Վ.

§ 10. Ուղղական հոլովը նախադասութեան մէջ ենթակայ է եւ էական ըայի հետ (ևմ, ես, է) ստորոգեալ: Ուղղական հոլովը պատասխանում է ո՞վ, ինչ, հարցել ինչ.

Վարժ. Ծիծեռնակը*) երգում է: Աղանին ընտանի թռչուն է: Մի մարդ եկաւ մեր տուն: Լուսինը փայլում է: Ձին վազում է: Կովը կենդանի է: Գետը հոսում է: Աքաղաղը կանչում է: Ոսկին մետաղ է: Մի երեխայ ընկաւ կառքի տակ:

Ս Ե Ռ Ա Կ Ա Ն Հ Ո Լ Ո Վ .

§ 11. Սեռական հոլովը ցոյց է տալիս, թէ մի առարկայ ում է պատկանում. (օր. Մարի կատար. ձիու բաշ. մօր անուն. գարնան օր. ձկան իւղ. քրոջ մատանի): Սեռական հոլովը պատասխանում է ում, ինչի, հարցերին:

Վարժ. Արտագրել և սեռական հոլովների տակ գիծ քաշել:

Աշակերտի գիրքը կորաւ: Եկեղեցու գանդերը զոգանջում են. Աշնանը ծառերի տերեւները թափւում են. Իմ քրոջ անունը Աշխէն է: Մօրս ոտը ցաւում էր: Ձկան իւղը օկտակար է: Մեր հարեանի որդու անունը Բարգէն է: Զաւէնի գլխի մազերը երկար են: Թագաւորի պալատը գեղեցիկ է: Այսօր օրւայ մեծ մասը ամպամած էր: Ուղտի վիզը երկար է: Դարկուտը փշաքրեց գիւղացիների արտերը: Դաշտերի վրայով անցնում էին թռչունների խմբերը: Յուլիսը տարւայ ամիսների մէջ ամենաշոգն է: Մեր շան գլխի վրայ նշան կայ: Մկան պոչը երկար է: Ծառան իր տիրոջ համար հաւի ձագեր գնեց: Զարթուլայ մէջ վեց օր ենք սովորում: Մի ժամւայ ընթացքում տասն երես կարդացի:

Տ Ր Ա Կ Ա Ն Հ Ո Լ Ո Վ .

§ 12. Տրական հոլովը ցոյց է տալիս թէ մի առարկայ ո՞ւմ են տալիս, ի՞նչուն են մօտեցնում կամ ու-

*) Երբ նախադասութեան մէջ ենթական (ուղղ. հ.) յայտնի է (ծանօթ), այն ժամանակ ուղղականի վրայ աւելացւում է ը կամ ն որոշող մասնիկները:

ղարկում մի քան. (օր. Մայրը հաց տւեց աղքատին): Տրական հոլովը պատասխանում է. ումը, ինչին, որտեղ, երբ հարցերին:

Վարժ. Արտագրել և տրական հոլովների տակ գիծ քաշել:

Մենք արժանացանք ուրախ մայիսին: Հայրը մի գիրք ընծայեց Գուրգէնին: Իմ մատիտը տւի նրան. Ծերունին ասաց պառաւին, որ տանը մնայ: Տուր ինձ քո մատիտը: Դու մի հաւատա ուրիշներին: Մի ցանկանա քո ընկերին այն, ինչ որ քեզ չես ցանկանում: Ինքը քեզ օգնող եղիր: Արեն յաղթեց ամպերին, շողքը գցեց սարերին: Ամպը եկաւ նստեց սարին, նստեց սարի սուր կատարին: Դեղնած դաշտերին իջել է աշուն:

Հ Ա Յ Յ Ա Կ Ա Ն Հ Ո Լ Ո Վ .

§ 13. Հայցական հոլովը պատասխանում է. ում, ինչ, ուր հարցերին. (օր. ես նամակ (ինչ) գրեցի: ես մի տղայ (ում) տեսայ: նա եկեղեցի (ուր) գնաց):

Վարժ. Արտագրել և հայցական հոլովների տակ գիծ քաշել:

Աշակերտը գրում է դասը: Մայրը սիրում է իր երեխային: Ես մի քահանայ տեսայ: Ես տեսայ նրա հօրը: Ձկնորսը ձուկ է ծախում: Կատուն մուկ բռնեց: Հովիւր արածացնում է ոչխարների հօտը: Մայրը եկեղեցի գնաց: Ես մի մատանի գնեցի: Կովը ջուր է խմում: Մուկը հաց է ուտում: Որսորդը որսում է սագեր ու բաղեր: Դիւղացիք վարում են արտերը և ցորենը՝ ցանում: Ոչխարը կաթ է տալիս: Մրգավաճառը խաղող, տանձ ու խնձոր է ծախում:

Բ Ա Յ Յ Ռ Ա Կ Ա Ն Հ Ո Լ Ո Վ .

§ 14. Բացառականը ցոյց է տալիս թէ մի քան ո՞ւմ նից, կամ ո՞րտեղից է ըստանում—հեռանում:

Բացառական հոլովը պատասխանում է. **հմնից, ինչից և որտեղից հարցերին:**

Վարժ. Արտագրել և բացառական հոլովների տակ գիծ քաշել:

Մայրը նամակ ստացաւ իւր սրբուհ: Երկաթից գործիքներ են շինում: Փողոցից բարձր ձայներ էին լսում: Ոսկուց զարդեր են շինում: Եղբայրը քրոջից մեծ է: Այս օրւանից սկսեց մեր դասերը: Երկնքից անձրև է թափւում: Կաւից ամաններ են շինում: Ես իմ հղբօրից փօքր եմ: Ձկից վատ հոտ է գալիս: Նա իր տիրոջից անբաւական է: Իմ քոյրը ինձանից խելօք է: Չուկը գլխից կը հոտի: Լաւ ծառից լաւ պտուղ կը ստացւի: Ծաղիկները թօշնել են տօթից:

Գ Ո Ր Ծ Ի Ա Կ Ա Ն Հ Ո Լ Ո Վ.

§ 15. Գործիականը ցոյց է տալիս թէ-գործողովմինը ո՞ւմնով, ի՞նչով է կատարում: Գործիականը պատասխանում է. **հմնով, ինչով, որտեղով: հարցերին:**

Վարժ. Արտագրել և գործիական հոլովների տակ գիծ քաշել:

Մէկ ծաղկով գարուն չի գալ: Դարբինը մուրճով երկաթ է ծեծում: Նա գոհ սրտով հեռացաւ: Մայր Արաքսի ափերով քայլամուր գնում եմ: Երկնքով ամպեր են վազում: Գիւղացին մանգաղով հնձում է: Մշակը կացնով փայտ է չարդում: Հօրով, մօրով մնաս: Աշխէն, այս դռնով արի: Աշակերտները մատիտով նկարում են: Մենք աչքերով տեսնում ենք, իսկ ականջներով լսում:

Ն Ե Ր Գ Ո Յ Ա Կ Ա Ն Հ Ո Լ Ո Վ.

§ 16. Ներգոյականը ցոյց է տալիս տեղը, պատասխանում է ո՞րտեղ հարցին:

Վարժ. Արտագրել և ներգոյական հոլովների տակ գիծ քաշել:

Մեր պարտիզում վարդի թփեր կան: Եկեղեցում շատ աղօթողներ կային: Մեր տանը հիւրեր կան: Դպրոցում աշակերտները խաղում էին: Դասարանում նրանք լուռ գրում էին:

Հ Ո Լ Ո Վ Մ Ա Ն Օ Ր Ի Ն Ա Կ Ն Ե Ր.

	Ե	զ	ա	կ	ի	Յոգնակի	
	ի հոլով.	ու հ.	ան հոլ.	ւայ հոլ.	ոջ հոլով.	օր հոլ.	
Ուղղ.	քար	ձի	նուռ	օր	տէր	հայր	քարեր ^{*)}
Սեռ.	քարի	ձիու	նռան	օրւայ	տիրոջ	հօր	քարերի
Տր.	քարին	ձիուն	նռան	օրւան	տիրոջը	հօրը	քարերին
Հայց.	քար	ձիուն	նուռ	օր	տիրոջը	հօրը	քարեր
Բաց.	քարից	ձիուց	նռնից	օրւանից	տիրոջից	հօրից	քարերից
Գործ.	քարով	ձիով	նռնով	օրով	տիրոջով	հօրով	քարերով
Ներգ.	քարում	ձիում	նռնում	օրում	տիրոջում	հօրում	քարերում

*) Այսպէս կազմւում են միւս հոլովների յոգնակին:

ի. հոլ. այսպէս են հոլովւում անունների մեծագոյն մասը.

ու. Այսպէս են հոլովւում այն անունները, որոնք ուղղ-նում ի ունին. (օր. գօտի, ոսկի... նաև Աստուած, տէր—սիրու)

ան. Այսպէս հոլովւում են. բուռ, գուռ, կուռ, ձուկ, մուկ, լիռ... նաև ում, ուն, ութին, վերջացող բառերը. (օր. բարու-թին, արիւն, շուն, տուն, ուսում, զգացում):

ւայ. Այսպէս հոլովւում են Ժամանակի անունները. (օր. տարի, ամիս, շաբաթ):

ոջ. Այսպէս հոլովւում են. ասնուտէր հողատէր, կին, քոյր, հօրաքոյր, ընկեր:

օր. Այսպէս հոլովւում են. կնքահայր, վանահայր, տիրա-մայր, եղբայր, հօրեղբայր:

Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ի Ն Ն Ե Ր Ի Հ Ո Լ Ո Վ Ո Ի Մ.

	եզ. թ. յագ. թ.	եզ. թ. յոգ. թ	եզակի, յոգնակի	եզակի, յոգնակի
Ու.	եւ-մենք	զու-զուք	նա-նրանք	ինքը-իրանք
Ս.	իմ-մեր	քո-ձեր	նրա-նրանց	իւր-իրանց
Տ.	ինձ-մեզ	քեզ-ձեզ	նրան-նրանց	իրան-իրանց
Հ.	ինձ-մեզ	քեզ-ձեզ	նրան-նրանց	իրան-իրանց
Բ.	ինձնից-մեզնից	քեզնից-ձեզնից	նրանից-նրանցից	իրանից-իրանցից
Դ.	ինձնով-մեզնով	քեզնով-ձեզնով	նրանով-նրանցով	իրանով-իրանցով
Ն.	ինձնում-մեզնում	քեզնում-ձեզնում	նրանում-նրանցում	իրանում-իրանցում

Նա գերանւան պէս հոլովւում են. սա, գա գերանունները:

Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ւ Մ.

§ 17. Բայերը (տես 29 եր.) փոփոխում են իրանց վերջատրուծիւնները ժամանակներով, թւերով եւ դէմքերով: Բայերի վերջատրուծիւնների այդպիսի փոփոխումը կոչւում է խոնհարհում:

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ն Ե Ր Ը.

§ 18. Բայերը ունին երեք ժամանակ. ներկայ, աւ-
ցնայ (անկատար եւ կատարեալ) եւ ապառնի:

Ներկայ ժամանակը ցոյց է տալիս, որ գործողութիւն, կատարւում է այժմ. (օր. կարգում եմ, երգում է, գնում եմ):

Անցնալ անկատարը ցոյց է տալիս, որ գործողութիւնը սկսած է բայց չէ վերջացած (օր. գրում էի):

Անցնալ կատարեալը ցոյց է տալիս, որ գործողութիւնը սկսել է եւ վերջացել (օր. կարգացի, երգեցի, գնացի):

Ապառնի ժամանակը ցոյց է տալիս, որ գործողութիւնը պէտք է կատարւի. (օր. կը կարգամ կամ պիտի կարգամ, պիտի երգեմ, պիտի գնամ):

Վարժ. Նախ արտագրել բայերը ներկայ ժամանակով, ապա անցնալով եւ ապառնիով:

Գնում եմ: Երգում էի: Խաղում ես: Կը նայեմ: Կը կարգամ: Ծաղկում էր: Նստեց: Կանգնեմ: Խաղում են: Կը գրեմ: Աղօթեցին: Թռան: Այրւում է: Կը նստեմ: Կը պառկեմ: Երգեց: Խօսեցին: Կանես: Կուտես: Կուտէ:

Թ Ի Ի Ե Ի Դ Է Մ Ք.

§ 19. Բայը ունի երկու թիւ (եզ. եւ յոգ.) եւ երեք դէմք. առաջին, երկրորդ, երրորդ: Եզակի. 1 ես, 2 դու, 3 նա. յոգնակի. մենք, դուք, նրանք:

Վարժ. Ցոյց տալ բայի ժամանակը, թիւն եւ դէմքը:

Ես փողոց ելայ: Դու տուն ես գնում: Մենք լաւ ենք սովորում: Դուք լաւ էք նկարում: Նրանք պարտէզ

գնացին: Դու դուրս եկար տանից: Ծիծեռնակները թը-
ռան: Ես զարոց կը գնամ:

Ե Ղ Ա Ն Ա Կ.

§ 20. Բայը փոփոխում է եղանակներով.

ա. Բայի այն ձեւը, որը արտայայտում է ժամա-
նակ, դէմք եւ թիւ, կոչւում է տահմանական եղանակ.
(օր. Աշակերտը կարգում է: Մանուկը խաղաց:)

բ. Բայի այն ձեւը, որը չի արտայայտում ոչ ժա-
մանակ, ոչ դէմք եւ ոչ թիւ, կոչւում է անորոշ եղանակ:

Անորոշ եղանակը պատասխանում է. ինչ անի, ինչ
պէտք է անել հարցերին. (օր. գրել, կարգալ հաւատայ):

գ. Բայի այն ձեւը, որը արտայայտում է խնդր
կամ հրաման, կոչւում է հրամայական եղանակ. (օր.
գրիր, կարգա, տուր):

Վարժ. Հետեւալ նախադասութիւնների մէջ ցոյց տալ
տահմանական, անորոշ եւ հրամայական եղանակները:

Դէհ, քաշեցէք, սիրուն եզներ, առաջ տարէք արօրը:
Սուրէնը սկսեց կանչել: Պէտք է լսել մեծերին: Ես ոի-
րում եմ իմ ծնոգներին: Դու մի հաւատա վառերին: Երե-
ւոյն լալիս է: Պէտք է աշխատել, եւ ոչ ծուլանալ:

Խ Ո Ն Ա Ր Հ Մ Ա Ն Օ Ր Ի Ն Ա Կ.

Անորոշ եղանակ գրել:

Սահմանական եղանակ.

Ներկայ ժամ.	Անց. անի.	Կատարեալ	Ապառնի	Հրամ. եզ.
Ես գրում եմ	գրում էի	գրեցի	կը գրեմ	գրի՛ր,
դու գրում ես	գրում էիր	գրեցիր	կը գրես	գրեցէ՛ք.
նա գրում է	գրում էր	գրեց	կը գրէ	
մենք գրում ենք	գրում էինք	գրեցինք	կը գրենք	
դուք գրում էք	գրում էիք	գրեցիք	կը գրէք	
նրանք գրում են	գրում էին	գրեցին	կը գրեն	

ՀԵՐԱՅԻՐԱԹԵԱՆ ՓՈԲՐԻԿ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ.

1. *Դասատուն*. Ո՞րտեղ է տեղադրւած դասատունը: Դասատունը ինչ ունի: Պատերի մէջ ինչ է շինւած: Ինչո՞վ են սպիտակացրած պատերը: Ի՞նչ գոյնի են ներկած յատակն ու առաստաղը: Դասատան մէջ ինչ են շարւած: Նստարանների առաջ ինչ են գտնւում: Ի՞նչով են գրում գրատախտակի վրայ: Ի՞նչեր են կախւած պատերից: Ո՞վ է սովորեցնում: Ո՞վքեր են նստած նստարանների վրայ: Ի՞նչ են նրանք անում:

2. *Տուն*. Ի՞նչ է տունը: Ի՞նչից են շինում տները: Ո՞վքեր և ինչից են շինում փայտէ տները: Ի՞նչից և ո՞վքեր են շինում քարէ տները: Ի՞նչ ունի տունը վերևից: Ի՞նչ ունի տունը կողքից: Ի՞նչ ունի գետնում: Տների պատերի մէջ ինչ են շինում: Ի՞նչ կայ տանիքի վրայ:

3. *Այգի*. Այգիներում ինչպիսի պտղատու ծառեր և թփեր կան: Այգիներում կան ծաղիկներ և ինչպիսի: Ի՞նչ են շինում այգիներում ամառայ ծաղիկների համար: Ո՞վքեր են պաշտպանում այգիները միջատներից: Ի՞նչպէս պէտք է վերաբերել թռչուններին:

4. *Արտ*. Ո՞րտեղ են գտնւում արտերը: Ո՞վքեր են աշխատում արտերում: Ի՞նչ են անում գարնանը արտերում: Ի՞նչ հացահատիկներ են ցանում գարնանը: Ի՞նչ են անում ամառը արտերում: Ի՞նչ են անում արտերում աշնանը: Ի՞նչ հացահատիկներ են ցանում աշնանը: Ի՞նչպէս է կոչւում չր ցանած արտը:

5. *Կով*. Ի՞նչ է կովը: Ի՞նչպէս է նրա գլուխը: Ի՞նչ կայ նրա գլխի վրայ: Քանի ոտ ունի կովը: Ի՞նչ կայ իւրաքանչիւր ոտի ծայրին: Ինչո՞վ է ծածկւած կովի մարմինը: Ինչո՞վ են կերակրում կովերին: Ի՞նչ է տալիս կովը մարդուն: Ի՞նչ են պատրաստում կովի կաթից:

6. *Չի*. Ի՞նչ է ձին: Ի՞նչ տեսք ունի ձին: Ի՞նչպէս

է գլուխը, աչքերը, ականջները: Ի՞նչով է ծածկւած նրա վիզը: Ի՞նչպէս է կուրծքը, պոչը, ոտները: Ի՞նչ գոյնի են լինում ձիերը: Ի՞նչով են կերակրում ձիուն: Ի՞նչ օգուտներ է տալիս ձին:

7. *Սագ*. Ի՞նչպէս է սագի մեծութիւնը համեմատած միւս թռչունների հետ: Ի՞նչպէս է նրա կտուցը: Ի՞նչպէս է վիզը, մարմինը: Ի՞նչով է ծածկւած մարմինը: Ի՞նչպէս է ոտների շարժւածքը: Ի՞նչ կայ մատների արանքում: Ի՞նչով է կերակրւում սագը: Ի՞նչ օգուտ է տալիս:

8. *Մեղու*. Ի՞նչ է մեղուն: Քանի մասից է կազմւած նրա մարմինը: Ի՞նչ կայ նրա գլխին: Քանի թևեր ունի (չորս), ոտներ (վեց): Ի՞նչի է ծառայում խայթոցը: Ի՞նչ է անում մեղուն գարնանը և ամրանը: Ի՞նչ օգուտ է տալիս:

9. *Ծառ*. Ի՞նչ մասերից է կազմւած ծառը: Ո՞րտեղ են գտնւում արմատները և ինչի են ծառայում: Ինչո՞վ է ծածկւած բունը: Ո՞րտեղ են գտնւում տերևները և ինչ գոյն ունին: Ի՞նչպէս են անւանւում այն ծառերը, որոնք պտուղներ են տալիս, — որոնք անտառում են բուսնում: Ի՞նչ օգուտ են տալիս պտղատու և անտառի ծառերը:

10. *Դարձն*. Դարձան նշանները: — Եղանակը: Չիւնը ճանապարհներում և տանիքներում: Բնութեան վարժենիլը: Թռչունների վերադարձը: Դետերի վարարումը: Հօտերի դուրս գալը: Դիւղացոց աշխատանքները զաշտում, բանջարանոցում և այլու:

11. *Ամառ*. Ամրան գալը: Եղանակը: Բնութեան ծաղկիլը: Ամառայ բուսականութիւնները գիւղում: Հացաբոյսերի, բանջարեղէնների և պտուղների համեմակը:

12. *Աշուն*. Աշնան նշանները: Եղանակը: Ամպամած ու կարճ օրեր: Բնութեան կերպարանափոխիլը: Մառախուղները: Թռչունների չուն: Դպրոցների բացիլը:

Դիւղացու աշխատանքը դաշտում, այգիներում և բան-
ջարանոցում: Խոր աշուն: Չեան գալը:

12. Չմեռ. Չմրան սկիզբը: Եղանակը: Բնութեան
մեռելը: Չմրան ցերեկն ու գիշերը: Դիւղացոյ աշխա-
տանքը: Նոր տարին: Ծնունդը: Տօնածառը: Սահնակ-
ների վրայ սահիլը: Մեծ պատի առաջին շաբաթը:
Չմրան օգուտը հաղորդակցութեան համար:

14. Իմ դպրոց մտնելը. Հաւակը: Ծնողների որո-
շումը դպրոց տալու: Առաջին անգամ դպրոցում: Իմ
մտքերն ու տեքստերը դպրոցում: Նոր ընկերներ:

15. Իմ ուսումնական օրը. Առաւօտ: Հարթները:
Պատրաստութիւն ուսումնարան գնալու: Աշակերտի
մտքեր: Անհապաճճը. նշանաւոր շինութիւններ ցու-
ցանակներ... Առաւօտեան փողոցում: Սովորական հանդի-
պումներ: Դպրոցը. աղօթք դասեր և դասամիջոցներ:
Դասերի վերջանալը և տուն վերադառնալը: Օրւայ
վերջը*):

Վ Ե Ր Զ.

*) Այս վարժութիւնները թարգմանութիւն են Սատարովի
„Задачи, планы, темы...“ գրքից: Առհասարակ մեր այս ձեռ-
նարկը կազմելիս ի նկատի ենք ունեցել Վ. Ն. Սատարովի,
Տիխամիրովի գործնական տարրական քերականութիւնները և
այլոց նման աշխատութիւնները: Մ. Տ.

Մեր ԱԶԽԱՏՈՒԹԵԱՄԲ ԼՈՑՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ.

1. ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՆՐԿԱՐԱՆ 20 Կ.
2. ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ՄԵՂԵԴԻՆԵՐ 5 Կ.
3. ԳՈՐԾԵԱԿԱՆ ՏԱՐՐԱԿԱՆ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (սպաս) 10 Կ.

Պատրաստուում է տպագրութեան «ԳՈՐԾԵԱԿԱՆ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (բարձր դասընթաց)».

ԴԻՆՆ Է 10 ԿՈՂ.

Դիմել՝ Александрополь, учителю М Тарахчіянь.

27

3198
2073

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0060876

